19 MAYIS

SAMSUN KÜLTÜR DERGİSİ

Halkevlerinin Onuncu Yıldönümü . . . . A. KARAHAN
Türklerde Tarih Sevgisi . . . . . E. HEKİMGİL
Samsunun İktisadî Varlıkları . . . . . M. ÜNAL
Samsun Tütüncülüğü . . . . . E. V. AKSAN
Victer Hugo . . . . . .A. R. AKTAN
Vatan Hudutlarını Bekliyenlere (Şiir). . . A. K. ONUR
Halkevimizin Onuncu Yıldönümü . . M. K. SİRMEN
16 - 17 ci Asırlarda Türkçe Coğrafyalar . . . M. KARAKURUM
Divanü Lûgat -it- Türk Tercümesi . . K. DİLCİMEN
Folklor, Vasıfları ve Edebiyat . . . . H. ÇEKLİ
Yeni İmlâ Klavuzu . . . . . K. SUNGUN
Samsun C. H. P. ve Halkevi Neşriyatı . . . 19 MAYIS
Olaylar İçinde . . . . . KARAHAN
Dergiler Üzerinde . . . . . 19 MAYIS
Halkevimiz . . . . . .

Yeni seri
Sayı : 56 - 1

Samsun Halkevi adına
İki ayda bir çıkar

19 Şubat
1 9 4 2

59

19 Mayıs

Samsun Kültür Dergisi

Yeni seri
Sayı : 56 - 1

Samsun Halkevi adına
İki ayda bir çıkar

19 Şubat
1 9 4 2

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

Halkevlerinin Onuncu Yıldönümü

«Halkevlerini, adı üstünde olduğu gibi, halkın külfetsizce ve yüksek gayeler için daima toplanmasını temin eden bir vasıta ve bir yer addetmek; yalnız bukadarı dahi, bunun büyük bir millî müessese olduğunu anlamak için kâfidir.» İSMET İNÖNÜ

(Halkevleri ilk yıl dönümündeki nutuklarından)

Abdülkadir KARAHAN
Edebiyat Öğretmeni

I - Niçin Kuruldular ? Halkevlerinin ilk açılış tarihi olan 19 şubat, —bu samimî kültür kaynaklarının, on yıl içinde, millî ve sosyal hayatta tutmakta oldukları yere güvenerek söyliyorum - yarın, 19 Mayıs, 23 Nisan, 30 Ağustos, 24 Temmuz ve 29 Birinci Teşrine benzer büyük bir millî gün; Atatürkün Samsuna çıkışı, Meclisin kuruluşu, Ordunun zaferi, Lozan barışı, Cümhuriyete kavuşma gibi... bir bayram günü olacaktır.

İnkilâbımızın, 19 Mayıs 1919 dan başlıyarak her dem taze bir atılış ve enerji ile doğurduğu yeni ve büyük olaylardan biri de: 19 Şubat 1932 de Halkevlerinin açılışı olmuştur.

Halkla güzideyi, bilgisi az olanla bilgini, dinliyenle konuşanı, seyirci ile artisti... yanyana getirmek, başbaşa bulundurmak ve memleketin sosyal, ulusal, ekonomik türlü mes'elelerini, yüksek millî amaçları yaymak, gümensiz, büyük çapta bir fayda ve bir iştir.

Dedelerimizin, bugünkü gibi kurulu, yeni teşekkülleri vardı diyemeyiz. Ama onlar Anadoluyu ezelî ve ebedî bir Türk yurdu yapan „Malâzgirt" kahramanı „Alparslan" dan Cümhuriyetin ilânı tarihine kadar geçen (1071-1923) sekizbuçuk asırlık zaman içinde sosyal ve kültürel teşkilât itibarile büsbütün başı boş da değillerdi. Geniş halk tabakalarının sık sık bir toplantı ve müsahabe çevresi olan Tekkeler, münevver zümrelerin bol bol - ve bazen epeycesi lüzumsuz - münakaşalarla vakıtlarının mühim bir kısmını duvarları arasında doldurdukları Medreseler, Sultan ve şehzadelere bağlı zevatın terbiye edildiği ve yükseltildiği saray, cenkçi nesillerin içinde kaynaştıkları asker ocakları.. aynı zamanda her sınıfın birer terbiye müessesesi, birer bildiğini öğretmek bilmediğini öğrenmek yurdu idiler. Bunlara eşrafın konaklarını, lonca taşkilâtlarını, muhtar odalarını eklersek, eskiden de - Ortaçağ görüşünün verimleri olmakla berabre - fikir alış verişinde bulunulacak çevrelerin hatırı sayılacak derecede çok olduklarını hatırlamış oluruz.

İleri cemiyetlerde iş bölümü arttıkça, elbette sınıflaşma da çoğalacaktır. Ancak unutmamalıdır ki bazı sosyologların - güzel bir benzetme ile - ileri sürdükleri gibi, ileri bir cemiyet: türlü tabakaların üst üste dizilişinden var olmuş bir Ehrama pek alâ benzer; - bu piramit daima organik bir dinamizmle yüklüdür. Bu itibarla Ehramın zirvesindeki «üstün zümre» den kaidedeki kalabalık halk tabakalarına ve kaideden de zirveye doğru mütemadi bir hulûl ve nufuz vardır. Çünkü ancak bu sayededir ki: ileri bir cemiyetin katkısız sınıf mücadelelerine az elverişli, „millî birlik bünyesi" bir granit kaya gibi dış etkilere, bozguncu propagandalara karşı koyabilir. İşte Halkevleri: bu birleşik inancı koruyacak, bu millî birlik bağını kuvvetlendirecek kıymetli müesseseler olmak üzere kurulmuşlardır.

Gerçi Halkevlerinden epeyce evvel „Türk Ocakları" ve 1928 den başlıyarak da Ankara ile bazı Anadolu kasabalarında kurulan „Halk bilgisi Dernekleri" de hem halkı yetiştirme, yükseltme, Türklük duygusunu perkleştirme, hem de millî kültür kaynaklarımızı ortaya koyarak türlü araşdırmalara yol açma üzerinde çalıştılar. Fakat bazı yazıcılarımızın ileri sürdükleri gibi, biz „Halkevlerinin bu iki teşekkülü kaynaştırma suretile vucude geldiklerini" tam bir gerçek sanmıyoruz· Halkevleri kuruluşunda daha başka faktörler de aramak zorundayız.

Atatürk, bu vatan torapğını bir Nisan yağmuru gibi Cümhuriyetle feyizlendirdikten sonra inkılâpları birer tohum halinde serpiştirdi: Medenî kanun, şapka, harf, Tarih inkılâpları, artık ortaçağ zihniyetinin mahsulü müesseselerin havasile uyuşamazlardı. Bunlar için yeni bır atmosfer gerekti. On yıl içinde vatan ufukları son bir kaç yüz yıldan beri görmediği bir değişiklikle çalkanmıştı. Ayrıca C. H. P. altı ana prensibe bağlanmış ve bunlarla memleket siyasasını, ekonomisini, sosyal hayatını yükselteceğine ve her tarafta bayındırlık uyaracağına inanmıştı. Vatandaşları bu prensiplere hakkile ısındırmak, onlara her fırsatta altı okun gösterdiği yolu bütün faydaları ve açıklığıy'e anlatma', açmak gerekiyordu. Bu yeni oluşu, bu güzel mevzuları iyice koyunlarında besleyerek gürbüzleştirecek ve herkesin kalbine kadar inandırılarak götürülecek kültür çevrelerini, yalnız her öğretim derecesindeki okullarımıza hasretmek eksik bir şey olurdu. Klâsik kurumlardan ayrı ve „bütün vatandaşları müsavi şeref mevkiinde gören zihniyetle kurulmuş çatılar"ın susuzluğu duyuluyordu.

Kısaca Halkevleri bu beraber çalışmak, birleşmek bu mes'ut ve aydın Türkiyeyi bir an önce gerçekleştirmek, „bu milletin kültürünü işlemek ve bu suretle Türk varlığında yeni kıymetler belirtmek" iştiyakından doğdu. Bugün de Halkevlerinin, en ilk doğnaları bile, bu ihtiyacın ve arzunun sütüyle beslenmiş on yaşında birer çocuktur. Yarın daha büyük işler, ödevler görebileceklerine inandığımız birer çocuk!

II - Tarihlerine Kısa Bir Bakış : 1931de Halk Partisinin Üçüncü Büyük kongresinde esası atılmış bulunan Halkevlerinden 14 ü, ilk defa olarak 19 Şubat 1932 Cuma günü açılmıtır. Bu sırada hazırlıkları tamamlanmadığı için açılamıyan 20 Haklevi de 24 Haziran da çalışmaya koyulmuştu. Bu kültür kaynaklarının sayısı, her 19 Şubattan sonra gelen ilk tatil gününde - gürül gürül akan bir çeşme başında dolan kaplar gibi- artıyor, kabarıyordu. Böylece memleket 1938 Şubatına kadar (dahil) her yıl dönümünde 20-40 Halkevine kavuşmak suretile kültür alanında H. P. nin uğurlu ellerile daha zengin bir kaynaşma ve birleşmeye doğru akmada...

1939 a girdiğimiz vakıt Anayurtta 209 Halkevi çalışıyordu. Bu kurumların daha ilk açılış yıl dönümlerinde Parti Başkanı sıfatile verdiği nutuklarda; onlara, ne yüksek bir önem verdiğini büyük bir güvenle belirten İsmet İnönü, Cümhur Reisi olur olmaz 19 Şubat 1939 da birden 158 yeni Halkevi doğdu. Artık bunların sayısı „367"yi bulmuştu. Her Vilâyet ve hemen her kaza merkezinde birer Halk ocağı, güzidelerle halkı yanyana ve birlikte çalıştırma ımkânlarını vermişti. Parti ve Hükûmet te bu yolda yapılabilecek her türlü yardımı esirgemiyordu..

Halkevlerinin çok genç tarihi içinde sayı bakımından en bereketlisi, tabiatile 1939 yılı oldu. Fakat bu sevimli kurumların ozaman „vasıtalarının azlığı ve çevrelerinin darlığı" yüzünden köylere ve küçük kasabalara kadar halâ yayılamadığını da unutmamak lâzımdır. Asıl 25 Şubat 1940 pazar günüdür ki: Anadolu topraklarının küçük ve ucra köşeleri de, yeniden açılan altı Halkevinden ayrı olarak ,(141) Halk odasının ışığıyle aydınlandı· Bu yeni hız, bu yeni kaynaklar, Hakevlerinin hayatında önemli bir geçit, bir dönüm noktasıdır. Nufusunun büyük çokluğu köylü ve toprak adamları olan bir yurtta, büyük şehirlerin halkı gibi, küçük köylerin köylüsünü de düşünmek, aydınlatmak, inkılâpçı oluşla yuğurmak bir baş ödevdir. Halkevleri bu vazifenin ilk sağlam basamaklarından biri oluyor.

Şimdi halk üniversiteleri, halk kültür ocakları adlariyle vasıflandırdığımız bu millî müesseselerin

10 uncu yıl dönümünde (22 Şubat 1942)sayı itiba rile açılacaklarını umduğumuz yeni kaynaklarla birlikte eskiler toplamanın „600" etrafında olacağını umuyoruz.

Fakat yüz yıllardanberi topluluk hayatından uzak bırakılmış bir yurt çocuklarının birbirile tanışmaları, görüşmeleri, türlü konular üzerinde sohbet etmeleri, neş'e ve ümit içinde eğlenebilmeleri için bu yüksek rakam da yeter ve doyurucu değildir.

Gerçi " bütün Türkiyenin bir Halkevi manzarası " gösterdiği doğrudur. Cümhuriyetin sevimli hayalile nurlandığımız gündenberi her öğretim bölümündeki okullarımız, Halk kürsüleri, Halkevleri, Halk odaları, bayram alanları, kongreler, piyasa ve borsalar, radyo başları, kıraat salonları .. kısaca çeşit çeşit canlılıklarla yer yer toplanmalar ve konuşmalarla her taraf kımıldıyor.

Bununla beraber yalnız Halkevlerinin verimi de göğüs kabartıcıdır. Daha 1938 de — istatistiklere göre — 136.535 Halkevci vardı. Halk odalarına yazılanlarla birlikte bu rakamın, bugün, 200.000 i bulmak üzere olduğunu düşünmek yanlış olmıyacak sanırız. Halkevleri kütüphanelerine gelen okuyucu sayısı da 2.000.000 etrafında gözüküyor. Yılda binlerce konferans, yüzbinlerce dinleyici, köylere kadar yayılmış temsiller, okuma odaları, gezgin kütüphaneler, bir yılda toparlak hesap 50.000 yurttaşa şifa çaresi aramak.. bütün bunlar elbette sevinilecek şeylerdir, Ancak yapılanı yeter görmek, yapılacakların daha çok ve daha gayret isteyen işler olduğunu unutmak ta, bizim gibi inkilâpçı ve milliyetçi genç nesle yaraşmaz. "Biz güçlükleri hafif görmiyerek, fakat zorluklarından da yılmayarak „ çalıştıkça, başarıcı, ilerleyici olacağız.

Halkevlerinin bu kısa ve fakat başarılarla dolu on yılı -rakamların dilile de - bize, ülkü yolunda çalışmanın, azmin, inancın ne temiz ve yapıcı bir kudret olduğunu açıklık ve güzellikle gösteriyor.

III - Amacı ve Millî hayatta yeri : İnsan sosyal bir varlık olduğu içindir ki : ta en eski devirlerde bile alanlarda, bahçelerde, mâbetlerde, sokak ortalarında, revak altlarında ... bir sözle türlü türlü yerlerde toplanmak, söyleşmek arzusunu duymuş ve kalabalığı cemiyet hayatını sevmiştir. Fakat medenileştike ihtiyaçları artan adam oğlu, kendisi için daha elverişli ve kolay araçlar bulmakta gecikmedi. Matbaa, gazete, radyo, konferans, konser salonları, kulüpler .. hep tecessüsümüzü, birleşme ve konuşma istek lerimizi doyurmak için vücude gelmiş şeyler değilmidir ? Halkevleri de bu belli duyguya, bu millî ve içtimai birlik amacına, bu her seviye ve her meslekte ki yurttaşın tanışarak milletin her çeşit meselelerini serbestçe ortaya atmasındaki faydaya karşılık vermeğe çalıştıklarından dolayı onları yalnız az yukarıda söylediklerimiz derecesinde değil onlardan fazla millî ve sosyal kurumlar sayıyoruz. Çünkü söz gelimi kulüpler, sınırları belirtilmiş cemiyetler, özel çevreler .. ancak bir veya bir kaç zümreyi daha çok ilgilendirir. Oysaki Halkevleri, her şeyden önce yurtsever, ülkülü bütün vatandaşların müşterek malı olmak davasındadır. Orada entellektüel her Türk kendi bilgisinden, tecrübesinden başkalarını kabil olduğu kadar geniş ölçüde faydalandırmak ve bunu hiç bir menfaat beklemeden ve yalnız millî ödevini yapan insan ların duyabileceği yüksek ve asil hazzı duymak için " yapmak azmiyle çalışır.

Halkevlerinin ilk amaç olarak : bugün artık Esas Teşkilât Kanunumuza da girmek suretile Devletin malı olan C.H.P. ana prensiplerini : Cümhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçı oluşun anlamını ve bunların yurtta nasıl tatbik edildiklerini bütün halkımıza anlatması ne derece önemli ise ; vatandanşa eski kültür çevrelerinden hiç birinin özelmini duyurmadan daha özgür, daha ışıklı bir hava içinde bulunduğunu bütün açıklığıyle göstermesi de o derece faydalı ve gereklidir.

Atatürk ve onun muazzez arkadaşı İnönünün arzuları da Halkevlerini, böyle olgun, böyle alâka verici, böyle toplulukların içinde cıvıldaştığı birer Halk okulu halinde görmekten ibarettir.

Halkevlerinin amaçlarını ve mahiyetlerini, onları ilk kuran ve koruyanlardan daha güzel ve canlı olarak belirten sözleri kim söyleyebilir? Atatürk, "partimizin Halkevlerile bütün yurttaşlara kucağını açması, vatanda sosyal ve kültürel bir devrim yaptı " demekle bu evlerin millî hayatta oynayabilecekleri rola en açık şekilde işaret etmiş olmuyor muydu?!

Millî Şef İnönü, Halkevlerinin açıldığı günden bugüne kadar, her fırsatta, bu müesseselerin değeri üzerinde durmuş ve her münevveverin bu ocaklara karşı alâka beslemesinin bir borç olduğunu belirtmiştir. Onun bu yoldaki vecizelerinden bir kaçıyle bu yazıyı süslemek isterim:

" Cümhuriyet Halk Partisinin Halkevleri vasıtasile memleket içinde takip ettiği kültür politikası, her vasıta ile ilmi ve fenni, güzel sanatları yaymak, bu memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni, en doğru malûmatı ortaya dökmektir".

" Arkadaşlar, bu vatanın asırlardanberi muhtaç olduğu şey, vatandaşların bir aile gibi toplanarak orada vatanın ilerlemesine medar olacak esas faaliyetleri beraber tanzim etmeleri, beraber takip ve tatbik etmeleridir. Halkevleri bütün vatandaşların müşterek malıdır.»

Ve nihayet dokuz yıl önce, Ankara Halkevindeki nutuklarının şu parçası bugün de ayni inanışla ve gür bir irade çağlayanı gibi kalplerimize doluyor:

" Halkevlerinde geçirilen millî hayatın inkişafına bugün maddî kuvvet noktai nazarından dahi başlıca ehemmiyet veriyoruz, Silâh kuvvetinden daha müeesir olan nokta; bizim itikadımızca Halkevleri gibi müesseseler, fikirlerle bütün millet içinde millî hayatın kazanacağı beraberlik yükseklik ve sağlamlıktır, her silâhdan üstün olan budur.

" Geçmişte olduğu gibi her hangi bir yarında, gene bir çok çetin imtihanlar vermeğe muztar kalırsak, ki biz o imtihanları her gün vermeğe hazırız, muztar kalırsak o gün de başlıca güveneceğimiz kuvvet bütün milletin ideal için gösterdiği kuvvettir.»

Bu cümlelerin her biri tek başına Halkevlerinin amacını ve millî hayattaki yerini duru olarak belirtiyor. Belki pek az Halkevinde noksanlar, aksamalar var. Henüz on yaşını dolduran bu sevgili yuvalarda yakın bir gelecekte, eksiklerin tamamlanacağına, aksaklıkların düzeltileeeğine —her Cümhuriyet ve inkılâp genci gibi ben de— inanıyorum. Yine unutmamalıdır ki bazı milletlerin, millî kültür kurumlarının tarihi (meselâ Macarların 1867 ye kadar çıkar) hayli eskidir. Bizim yeniliğine rağmen millî kültür ve ülkü yuvalarımızda övünülecek bir çok sonuçlar elde ettiğimizi rakamların kesin dili söylemektedir.

Çok çalışkan, çok bilgili, çok heyecanlı ve çok uyanık bir cemiyeti kendisine ülkü edinmiş olan Türk inkılâbı, her yeni kurumu ile bu yeni cemiyet yapısının bir temel taşını koymuştur, Halkevleri bu temel taşlardan biridir.

Memur veya serbest, bilgili ve inkılâpçı her Cümhuriyet gencine düşen ilk ve anlı sanlı ödevlerden birinin de yalnız bürodaki, klinikteki, okuldaki resmi çalışma ile kalmıyarak, halkın her anlamile öz evleri olan millî kültür kaynaklarile yakından ilgilenmek olduğunu biliyoruz. Tek başına bir hiç sayılabilecek olan fert, orada büyük bir kuvvetin işliyen parçasıdır.

Rahmetli Celâl Sâhir :"Hızla akan su birbirine katışmış damlalardan başka nedir ? Her engeli deviren çığ tek tek yağarken en ince rüzgârların bile sağdan sola savurduğu kar tanelerinin kömeleşmesinden olmuş değil midir?" dediği zaman çok haklı idi.

Yarınki büyük Türkiyenin oluşunda Türk okullarile birlikte Halkevlerinin de büyük payı olacağında kimin gümeni var ?. Menfaatsız, hırssız olarak kendini millî ve sosyal varlıklara bağlayan ve bu uğurda gönülle, iştiyakla, yorulmadan çalışan ve başaranlara imrenmek yetmez; onlara katılmalı, onlarla yuğrulmalıdır...

TÜRKLERDE TARİH SEVGİSİ
ve
Eski eserleri koruma merakı

Emin HEKİMGİL
Tarih Öğretmeni

Tarihi sevmek onu tanımak ve bilmekle olur. Tarih bilgilerimiz ise ancak Document belge dediğimiz geçmişin iz bırakmış hadiseleri olan eski eserlere dayanır,

İşte Atalarımızın pek güzel olan adetlerinden birisi de eski eserleri korumak ve onları sevmekti. Türkiyenin her tarafında gördüğümüz sayısız kaleler, camiler, medreseler, çeşmeler, imarethaneler, türbeler, su bendleri asrların tahribatına rağmen el'an halk için mukaddes tanınmış yerlerdir.

Harp, kuraklık, göç, zelzele ve su basması gibi afetlere rağmen onları yapanların maharetleri kadar saklayanlrın himmeti de büyüktür.

Bugünlerde gazetelerimiz bazı şehirlerde tarihi eserleri korumak için cemiyetler kurulduğunu yazıyor, Ümit ederiz ki bu cemiyetler yalnız bazı büyük şehirlerimizde değil her kasabada ve her eski eser bulunan yerlerde kurulsun Tarih doluve her köşesi birer müze olan Türk yurdunun eski eserleri daha iyi saklansın ve tarih sevgisi çocuklarımıza aşlansın.

Atalarımız fethettikleri her ülkede, yerleştikleri memleketlerde kendilerinin olmayan eserleri bile korur o eserlere ait efsaneleri değiştirmeden kabul ederlerdi. Bu adetle biz milletimizin hakikat severliğini ve daima doğruluktan ayrılmadığını ne iyi anlıyorız.

Orta Asya Türkleri ana yurttan dışarıya taştıkları zaman yerleştikleri ve fethettikleri memleket halkına medeniyetlerile beraber tarih sevgisi, atalara hürmet telâkkısini de götürdüler, Kendileri de o memleketteki eserleri benimseyip korudular. Bu yüzdendir ki Hint ve Çindeki bütün mabetler zamanımıza kadar kalmış, İranın en eski eserleri bütün ilim alemince tanınmıştır,

Selçuk Türkleri on birinci asırda Anadoluyu fethettikleri zaman Bizans'ın bütün eski eserlerini aynen sakladılar Bu eserlerin yanına daha güzel ve orijinallerini yaptılar. Osmanlı Türkleri üç kıt'ada ellerine geçen bütün eserleri korudular. Hakikatı seven ve anlayan bütün alimler bunu daima takdir ediyorlar.

Hiç bir Türk Kumandanı düşmandan aldığı sancak, top, çadır ve her türlü silâh ve tahtları değiştirmemiş, başka milletlerde olduğu gibi intikam hırsile askerinin ayağı altında çiğnetmemiş veya yaktırmamıştır. Yalnız düşmanın kullandığı silâh ve taht olsun her Türk onu eline geçirince kılıçla bir defa vurur ve ondan sonra kullanırdı.

Bizans'ın Anadolu ve İstanbuldaki bütün eserleri dedelerimizin bu merakı sebebi ile bize kadar kalmıştır. Ayasofyayı cami haline koyan büyük Türk Hükümdarı Fatih Mehmet namaz kılınan yerlerdeki mozayıkları sıvatmakla iktifa etmiş (1) , ve Sen Sofya mükemmel bir tamir görmüştü.

Yine (Kariye) camiinin mozayıklarına el bile sürülmemişti. Çenberli taş Bizansın bir zaferini gösteren bu abide yıkılacak bir vaziyette elimize geçmiş. Taşın yıkılmaması için çenber takılmış ve ondan sonra adı çenberli taş olmuştu.

(1) Ayasofya kılavuzu, Istanbul müzeleri, Devlet basım evi 1935 . sayfa —7

Yunanistandaki bütün eserleri Osmanlı Türkleri korumuşlardı. Partenon mabedinin bir bombardımanında yıkılışı Avrupalıların daha sonraları aleyhimizde neşriyat yapmalarına sebep olmuştur. 1687 senesinde Venediklilerin harap ettikleri bu eseri sonradan yine tamir ettiren biz olduk, (2)

Bizim olmayan bu abideleri elimizden geldiği kadar korurken başka milletler umumî harpte Yunanlıları kendi sıralarında harbe sokmak için Atinayı bombardıman etmişlerdi.

Viyana önlerinden Türkiye topraklarına kadar olan bütün balkanlarda sayısız Türk eserlerinden bugün pek az eser kalmıştır. Camiler yıkılmış, mezarlıklar tarla veya bahçe yapılmıştır. Hatta yer adları köy ve şehir isimleri bile değiştirilmiştir. Türklerden kalan her şeyi değiştirmek ve yıkmak bu memleketlerde bir taassup haline girmiştir. Eline geçen eseri milliyetine bakmadan koruyan ve onu seven Türk milletidir.

Bu tolerans bizim bir kasurumuzu değil bilâkis büyüklüğümüzü ve asaletimizi gösterir.

Bizde müzenin tesis edilmesi yenidir, (1846) Son asırlardaki ihmalkârlığımız yurdumuzda çıkan en kıymetli eserlerin yabancı ellere geçmesine sebeb olmuştur. Bir çok kıymetli eserler korunmamış, tamir edilmemiş , yıkılmıştır. (3)

Cumhuriyete kadar yalnız halkın himmetine kalmış olan bu yadigârlarla şimdi Türk Tarih Tetkik Cemiyeti ve vakıflar idaresi meşguldürler. Daha geniş ve teşkilâtlı bir eski eserleri koruma birliği yapmak zamanı çoktan geçmiştir. Bunun için müzeler tesis etmek eski eserleri birer birer tesbit etmek, bunları tahrip edenleri sıkı takip etmek zaruridir. Bir çok yerlerde her biri birer tarihi hadisenin hatırası olan kale, medrese, imarethane ve konak taşlarının sökülmesine ve cami eşyalarının kaldırılmasına lâkayt kalınmıştır. 1928 de yeni Türk yazısı çıktığı zaman hemen her yerde Abideler üzerindeki en güzel kitabeler, yazılar kazıtılmış ve sıvatılmış'tır. Bu af edilmez bir hatadır.

Samsun bölgesinin Lâdik, Havza, Vezirköprü, Bafra ve Çarşamba da bir çok tarihi eserler vard r. Samsun şehir müzesini islâh etmek ve genişletmek lâzımdır. Müzenin ojdukça eşyası vardır. Müze Etnoğrafya müzesi haline konularak zengin ve mükemmel bir hale getirilebilir. Fakat esefle söyleyoruz ki Samsunda bir müze binası yoktur. Hatta müzenin bir memuru da mevcut değildir. Samsunda oturanların çoğunun müzede neler olduğundan haberi bile yoktur.

Eski eserleri korumak ve sevmek müzelerle başlar. Bu işe dört elle sarıldığımız zaman dünya tarihinin bir serveti olan bütün Türkiyeyi baştan başa bir müze haline koymak mümkündür.

Müzeler ve tarihi Abideler bir memlekete büyük gelir de temin ederler. İtalya, Yunanistan, Mısır harpten önce bu sayede milyonlar kazanıyordu.

Türk olmanın şeref ve gururunu dünyanın şu anlarında bir daha anlarken Atalarımızın mukaddes emaneti ve mazinin kıymetli yadigârı olan tarihi eserleri ihmal etmiyelim.

(2) . Bu sırada Venediklilerle harp ederken Akrepolis tepesindeki meşhur partenon mabedi bu harpte bir Venedik mermisile harap olmuştur.

(3) . Müzeler — sahife 532—566 Halil Etem beyin konferansı Birinci Türk tarih kongrası zabıtaları .

Samsunun iktisadî varlıkları

Mümtaz ÜNAL
Veteriner Müdürü

Bir memleketin hakikî varlığı, her şeyden evvel istihsâl alanındaki kabiliyetiyle ölçülür. Bu mevzuda memleketler:

A — İstihsâli, kendi sahası istihlâkinden taşarak harice akan ve mukabilinde maddî refah getirenler ;

B — Bütün mesaisi, ancak kendi ihtiyacına cevap verebilecek kadar bir manâ ifade edebilenler ;

G — Hayat ve maişetini, başka memleketin mesaisi esaretine bağlamak zorluğunda kalanlar ; olmak üzere üçe ayrılırlar.

Samsun, bu memleketlerden, birincisini teşkil etmektedir. Gerek ziraatta dünyaca tanınan ve rağbeti çeken tütünü ile, gerekse birbirine müvazi ve dar aralıklı müteaddit nehir ve ırmaklarından feyiz ve bereket fışkıran toprağile, bu memlekete bütün yurd içinde hususî ve istisnaî bir yer veren tabiat, onun çiftçisini de bilkuvve refaha mazhar kılmıştır.

Bilkuvve diyorum çünkü, o refahı filî hale çevirmek, üzerindeki çalışmanın derecesi, yolu ve erkânı ve bundan doğacak neticenin de keyfiyet ve kemmiyetile ölçülür.

Ancak şurası muhakkaktır ki, iklim ve mütemadî sulanma şartlarının, ezeldenberi ve ebede kadar uzanan fevkalâde müsaadesi içinde çiftçimiz de ezelden tevarüs ettiğ usulü koğalamaktan ayrılmamıştır. Bu müsaadekâr vaziyetten en çok fyadalanmak yolunu araştırarak, ziraatimizi bu günün icablarına göre ayarlasak aletlerimizi Hükûmetten verilecek direktife ve tarife göre yenilesek, hasılı ziraat âlanımızı her günün yeniliği ıle şenlendirsek bu mübarek yurdun her köyü, köşe bucağı bir cennet, ve içindekileri de hakikatan cennetlik olur. Çünkü, bu muhitte mütehassıslarınca yapılan derin incelemeler sonunda Samsun bugün Türkiyenin Mezopotamyası notunu almıştır.

Bu memleket tarihini araştırıken içinde çok geniş bir fasla rastlıyoruz, Hayvancılık faslı . . . . .

Şu büyük Devleti bu yurdda kuran atalarımız, bu çok çetin ve uzak yolu, bu günkü gibi motörlerle, makinelerle değil, atlarile ve hayret verici sürat ve muvaffakiyetlerile kazanmışlar ve bu davâdaki başarılarını yaşatabilmek için de yer yer haralar kurmuşlardır.

Üçüncü Sultan Selim devrine intikal eden harâlarımızın 135 tane olduğu göz önüne alınacak olursa memleketimiz bu gün at yetiştirmesi yolunda ne kadar gerilemiş ve hatta o mühim varlıklardan ne büyük kayıplara uğramış bulunduğunu anlarız.

Bu harâlarda, muhtelif iklim ve arazi şartlarına uygun olarak muhtelif hizmetler için (Süvari, topçu, çiftçi, mekâri, araba, binek) muhtelif ırk ve kabiliyette yetiştirilen hayvanlar, yaşayacakları ve çalışacakları iklim ve gıda şartlarile mütenasip mıntakalarda kurulmuş harâlarda yetiştirilirdi.

İşte, Viyana kapılarına, Mohaç ovalarına, Çaldıranlarara, Mısırlara muvaffakiyetle orduyu götüren ve o zaferleri bu devletin tarihine kayit eden avamilin en büyük rüknü bu harâlardır.

Zamanın kayıtsızlığına uğraya uğraya eriyen bu büyük kudretin en son zamanlarda yalnız isimleri ve bellisiz eserleri kalmıştır. Bunlar arasında (Canik atları) nı da işitiyoruz. Bu tip, gayet çevik, rahvan yürüyüşlü, saniyede 8 10 metre mesafe keser kasirülhutut, halk arasında (yerden yığma, taş döğen) denilen müthammil 140—148 yüksekliğinde hayvanlardı. Maalesef bakımsızlık yüzünden gittikçe iyi vasıfları ve rağbeti mucip hususiyetleri ve tahammül dereceleri gaip olan bu tip hayvanların de jenere döküntüleri, bugün Çarşanba ve Lâdik havalisinde görülmektedir.

Yine Çarşanba; Lâdik ve Bafrada pek az ve mahdut olmakla beraber mevcudiyetlerine şahit olduğumuz ılkıcılık ta, o devirlerden ve o devirlerin icab ve lüzumlarına kani bulunanların evlâdına naklettikleri miras bakiyeleridir.

İhmalin, büyük bir kudret kaynağı üzerine kötü tesirler yapabildiğine işte bu mevzu çok açık bır misal teşkil etmektedir.

Evet bu memleket, Çarşanba ve Bafra gibi gayet müsait mer'a, çayırlıklar ve yoncalıklar ihdasına en kolay şartları ihtiva eden arazisi sayesinde sığırcılığa lüzumu kadar ehemmiyet vermemiş olmakla görünen bir faideden muttasıl zarar görmektedir.

Sığırcılık ve mahsulâtı bu memleket için, hiç bir istihsalin yetişemiyeceği kadar kâr getiren bir mevzudur.

Muhite uyacak ırktan seçilerek temin edilen ve burada yonca ve bol mer'a rejimine tabi tutulan ineklerden günde en aşağı beş litre süt alınır. Samsun gibi sütün revaç bulduğu bir memlekette getireceği kâr, hele bu mahsulât, fennin icablarına göre temiz ve hilesiz satılığa arzedilirse, bir inekten en aşağı yetmiş kuruş temin edilir. Sığırcılıkta, sütçülük ancak şehirlerde muvaffakiyet veren bir mesai olup, sehirlerden uzak köy ve çiftliklerde süt mamulâtının en zararlısını teşkil eden yağcılığı ele alırsak, günde beş litre süt veren inek sütündeki yağ nisbeti ortalama hesabla yüzde dörde baliğ olur. Yani yirmi inekten bir günde dört kilo yağ alınır. Lüzumu kadar temizlik içinde ve yeni usullerle çıkarılan yağların zamanla bozulma tehlikesi de pek az olacağı ve nefaset itibarile yüksek bulunacağı hesaba katılınca piyasada bulacağı rağbet şüphesizki çok fazla olacak ve bugünkü iptidaî şekline rağmen en tabiî zamanlarda 100—110 kuruştan satılmakta bulunan yağlara nazaran daha çok kıymet alacaktır. Asgarî hesapla yüz kuruşa satmak esasına göre hesabımızı yaptığımız takdirde yirmi inek sahibi bir köylünün ayda kayıtsız ve şartsız yüzyirmi lira kazanacağı ve bundan başka senede onbeş yirmi kadar da yavru alacağı neticesine varılmaktadır.

Hükûmetin göstereceği sisteme tabi olarak hayvan yetiştiricilere temin ettiği faideler kanunlarımızla da müeyyettir.

Onlara muhtaç oldukları araziyi evvelâ pek ucuz bedel mukabilinde kiralamak, iyi hayvan yetiştirenlere mükâfatlar vermek, bu yolda on sene muvaffak olanlara o kiraladığı araziyi bağışlamak köylü ve neticede memleket kalkınması üzerinde düşünülen ve tatbik edilmekte olan müeyyidelerdir.

Bütün köylümüzün, içinde yaşadıkları mübarek topraktan en fazla menfaat elde etmek gayretinde birbirine rekabet etmeleri çok yerinde bir hamle olacaktır.

Samsun Tütüncülüğü

Etem Veysi AKSAN
Samsun Gazetesi Başmuharriri

Amerikanın keşfinden sonra orada bulunup Avrupaya getirilen tütün nebatı, çok zaman sonra Samsunda ekilmeye başlanmıştır. Bundan dolayı Samsunda tütünün icadı çok eski değildir. Fakat Samsunun iklimi, havası ve bilhassa toprağının terkibatı ile uyuşarak fevkalâde yetişen tütün, dünya tiryaklierini sevindiren yeni bir şekil ve hüviyet alması üzerine Samsun tütünleri şöhretlenmiştir.

Hele tütün, Samsunun Dere ve Maden bölgelerine ekildikten sonra renk, tatlılık, koku bakımından başka yerlerde yetişen bütün tütünlerden üstün vasıflar meydane çıkınca Samsunun adı dünyanın her tarafında anılmaya başlamıştır.

Samsunda tütün önceleri başı boş ekilmekte ve yetiştirilmekte imiş; yani arzu eden her çiftçi hiç bir kayit ve şarta bağlı olmayarak tütün yapar ve bunu dilediği kimselere satarmış. Sonraları Devlet bu keyif maddesinden faydalanmak istemiş ve bunun için, bandrol icat olunmuştur. Bandrol kıyılmış tütünlerin kabına yapıştırılan pul demektir.

Bu suretle Devlet istihlâkten bir resim alırmış. Bundan başka çiftçilerden sair hububat gibi iptida onda bir ve sonraları sekizde bir —yüzde oniki buçuk— olmak üzere öşür de alınırmış.

1298 mali yılında Fransız, İngiliz ve Felemenk gibi ecnebi sermayedarlardan müteşekkil bir şirket Osmanlı imparatorluğuna baş vurarak safi kârın nısfı ve çoğaldıkça fazlası Hükûmete ait olmak üzere iç istihlâkin inhisarını istemiştir. Yapılan müzakereler neticesinde gûya Devlet ve memleket menfaatları göz önünde tutularak bu şirketle bir mukavelename bir de tütünün alım satımı ve kaçakçılığın önlenmesi hakkında nizamname yapılarak iç istihlâkin inhisarı bu şirkete verilmiştir. Bu şirketin adına (Reji) derler ki, yaşlı olanlar bu idarenin memleket iktisadiyatı ve hatta memleketin içtimaî, ahlâkî hayatı üzerinde ne büyük zararlar yaptığını bilir.

Osmanlı imparatorluğunun siyaset adamları tütün istihlâkinin böyle bir şirkete verilmesinde alan Devlet için büyük kâr tasavvur etmişlerdir. Çünkü, yapılan ve damga olunan mukaveleye göre bu iş de en çok kâr eden ve nizamnamenin dikkatle, şiddetle tatbikı nisbetinde artacak safi hasılattan en çok pay Devlettir. Şirket nizamname ve mukavelenameyi o kadar kurnazca tanzim etmeğe muvaffak olmuştur ki, karşısında her hangi Devlet adamının baş eğmemesi ve derhal kabul ve imza etmemesi çok güç olurdu.

Şöyle ki :

Hasılât az olduğu nisbette Hükûmete az pay düşüyor, yani nısfı veriliyor. Fakat kaçakçılığı önlemek, tütün ziraatını teşvik etmek, çiftçiyi bin türlü kayit ve şart altında ezmek suretile artacak sarfiyattan hasıl olan kârın meselâ şukadar milyon liraya kadarından yüzde altmış, daha fazlasından yüzde yetmiş beş, daha fazlasından yüzde seksen Devlet alacaktır. Şu halde Devlet safi hasılatın artması için halk üzerinde ne kadar tazyik yaparsa halka ne kadar büyük mecburiyetler yüklerse o kadar kârlı olacaktır. Hatta bir dereceye geliyorki, şirketin kendi alacağı kendi emeğini ancak karşılayabilen mıktara indiği halde Devletin alacağı mıktar hasılatın tamamına yakın bir hadde baliğ oluyor. Böyle avans karşısında akar sular durmaz ve hangi devlet adamının ağzının suyu akmaz.

Fakat bu kâğıt üstüne konulmuş güzel bir nazariyedir. Tatbikata gelince, şirket her yıl Devlete asgarî hadden bir para bile fazla vermemenin kolayını bulmuştur.

Devlet, şubesi ne kadar tazyki eder se etsin ve bu yüzden hasılât nekadar artarsa artsın şirketin her zaman Devlete vereceği, verdiği pay nısfı geçmemiştir.

Şirket bir kerre Devlet adamlarına o zamanki idarenin bozgunluğundan istifade ederek aylık, yıllık, yıl başı hediyesi vesaire namlarile verdiği paralarla hesabın kendi lehinde görülmesini ve yurt verilmesini temin etmiştir. (safi hasılat) tamiri varya? bu, her türlü masraf çıktıktan sonra demektir. Şimdi şirket bütün o memurlara verdiği paraları ve kendi teşkilâtile Avrupadaki Banka veya aslı olsun olmasın vermiş gibi gösterdiği paraları her sene biraz daha yükselterek masraf tarafına yazıyor. Yekûnu büyük olan bu rakamları her sene hasılâttan çıkarıyor. Safi kârı o dereceye indirildiğinden devlet bundan ancak asgari miktarı alabilîyor.

Nizamnamede idarenin her sene iki defa çiftçiye avans vermesi ve bunun için faiz ve masraf namile bir şey almaması şartı vardır. Şirket bu şartı da yerine getiriyor fakat verdiği avansdan yüzde seksen hesabile faiz almanın yolunu da buluyor...

Bakınız nasıl :

İdare senede iki defa, bir ruhsatiye alınırken, bir de sırık muamelesi denilen hevenkler tartılırken, köylüye paket tütün verir bedelini hesabına borç yazar. Köylü çok engin ve içilmez derecede kötü olan bu paketleri içmez. Ya çok ucuz satar veyahut dostlarına dağıtır. Eskiden sigara kâğıdı bol, ucuz ve satışı serbest olduğu için bilhassa Samsunda köylü mamûl tütün ve sigara içmezdi. Kendi tütününü içerdi bunada mani vardı. Samsunun Dere ve Maden mahsulü ile Bafranın güzelim tütünleri dururken, Tufanın ve yahut bilmem nerenin görmez cinsinden kıyılmış acı tütünlerini kim içer? Köylü aldığı paketi ya satacak veyahut bir tarafa fırlatıp atacaktır. Satarsa bunun için borçlandığı paranın onda birini alamıyacaktır. İşte köylü her sene iki defada aldığı dörder kilo paket tütününün idarece konulmuş fiatı üzerinden bedelini borçlanır.

İster almış ister almamış olsun istihsal ettiği mahsulün tutacağı denk miktarına göre dayak parası borçlanır.

Arabadan anbara ve anbardan da şu veya bu mahalle taşınmış diye hamal parası, pul parası, ardiye darası adları altında birer miktar daha tütününe verilen avans pek az miktarda olduğn için bütün

Victor Hugo

A. Rufai AKTAN
Almanca öğretmeni

Büyüklere tazim edilirken hatıra gelen şahıs' şahsiyet, tesir, kitaplar, zaman mekân ve daha bir çok unsurlar değil midir? Renan Victor Hugodan bahsederken (Onorata l'altissimo Poeta) diye en yüksek şaire şerefler yağdırırken Sara Bernhardt (dünyanın güneşi, Tyatronun yıldızı) diye hitap eder. Pastör (Chateaubriand,nın Enfant sublime tesmiye ettiği yüksek çocuk yüksek ihtiyar ünvanına hak kazanmışdır, Bu uzun ve şerefli hayata Fransa güzel bir sahne arzeder ki ona olan alkış bir vatanperverlik sayhasıdır) demişdir. Victorien Sardou (Musse, bizden, bizden kim ilâh olacaktır. gibi bir temennide artık bulunanabilecekmisin?) A. Daudet, (çocukluğumu tahattur ediyorum, kaç defalar geceleyin kardeşimle birlikte ziyası bizi meydana çıkarmasın diye üzerine kalın kâğıttan bir külâh geçirdiğim mumun karşısında sabah oluncaya kadar Victor Hugoyu okudum. Babamız bitişik odadan (artık uyumıyaeakmısınız) diye bağırdığı zaman heman yorgan altına girer biraz sonra korku içinde bırakmış olduğumuz sayfadan itibaren okumağa devam ettiğimiz zaman ne ulvî ve efsanevî idi) diyorlar, Auguste Vacduerie ise (onun ismi iki şerefli isme mumasil başlar. Victor = Virgile gibi ve Hugo = Homer gibidir) diyordu. Lecomte de Lisle de (üstad, yüksek eserlerin fevkinde haşmet ve azemetin huzurunda selâmlar sana) diyor. Theodore de Banville gayet şairane olarak (senin eserin gölge dolu bir orman gibi daimi surette inler ve mütefekkir gözlerin yıldızlarla dolu bir gök gibi açılır) dediği gibi Jean Richepin (baba, mes'ut göz yaşları döken oğullarını takdis et,üstat, sana şiirlerimizi, nesirlerimizi getiriyoruz, Şeref hurma dalını senin elinden hürmetle bekliyoruz.)

---

bu hamal,deynek, pul, ardiye ve paket tütün bedelleri yekûnu verilen avansın en aşağı yüzde ellisine baliğ olur. Halbuki nizamnamede köylüye faizsiz avans verilmesi mecburi olduğu gibi hiç bir nam ile köylüden fazla para alınması da yazılıdır.

O sıralarda ve köylünün idareden gördüğü türlü zulûm hakkında yaptıkları şikâyetlere ek olarak şu tehaf vakanın bir misal ve mesel olarak ileri sürülmüş olduğunu hatırlıyorum :

Bir dul kadının yalnız bir denk, (dört batman) tütünü varmış; kim bilir kocası ve oküzü olmadığı İçin tarlasını belki elile kazmış ve kimsesizlik yüzünden bu kadarcık mal becermiş. Ne ise bu kadın tütününü merkeze indirmiş avansdan borcu da yokmuş tütünü idareye satmış, hesabını görmüşler' Paket|tütün bedelinden, dayak parasından hamal, parasından, pul parasından tahakkuk eden borcu tütün bedelinden tenzil edilince kadıncağız kırk altı kuruş borçlu kalmış yani bir yıllık emeği boşuna gittikten sonra tütün yaptığından dolayı ceza olarak bir miktar da para borçlanarak köyüne dönmüş , bu hesabın resmi evrakı, hesap pusulası şikâyetnameye bağlı idi.

Sully Prudhomme dahi (senin ebedî olan namın ve şerefin her sene çiçekler gibi tazelenecektir) dedikleri gibi Anatole Franeen tazimlerine ilâveten Henri de Bornier (Şekspir sönerken Hugo yanıyor) J. M' De Heredia de (Şeref sana ebedî bir gençlik vermişdir) diyorlar. Velhasıl Catulle Mendes, Leon DierX gibi şairler Armand Fallieres, Jules Simon, Jules Meline gibi siyasi şahsiyetler hep tazimlerini ifa ve güzel sözlerle ifade etmişlerdir. Aurelien Scholl (Hugoya deniz, rüzgâr, yıldırım) diyor. Henri Meilhac de Victor Hugonun 84 senesi ebediyet asrıdır diye yazarak Hugoyu methlere gark ediyor. Victor Hugo bu kadar tazimlere mazhar olmuşdur. Çünki üçyüze yakın eser yazmış bir dev, bir edibin dediği gibi bir volkan idi. Fakat Hugoda, eserlerinde acaba fikir itibarile derinlik mevcutmıydı? Elfazın azamet ve tantanası bu ciheti kapatıyordu. E. Faguet gibi intikatcılar diyorlardi ki fikirleri itibarile Hugo tetkik edilecek olursa zahiri bir tezât mevcuttur. Hugo fikirleri sevmez, hatta fikir sahiplerini de sevmez, bununla beraber (mütefekkirler) (yüksek hakikatlar) dan bahseder durur. Hugonun kuvvetli, kat'i ve tefekkürü muhtavi olan her nevi edebi eserlerinde fikirler yoktur, tarihte, intikatta tefekkürlerinde tamamile zayıfdır mesela (Mirabeau) ismindeki eseri parlakdır. Fakat mirabo hakkında hiç bir fikir vermez. (Villiam Shakspeare) i fikir itibarile boşluğun kusvasına varmışdır. (Litterature et pilosophies Melees) nam eseri adeta gülünçtür. Hugo fikir sahiplerini de sevmez. Nesir ve şiirlerinde meşhur adamların isimlerini saymakla hoşlaşan Hugo filozöf, müverrih ve mütefekkirleri ya hiç zikretmez yahut şöyle gelişi güzel kafiye dolayısile zikreder. İlmi cereyan kendisince meçhuldür. Lucrece, Virgile, Goethe gibi değildir, Çünki bunlar bütün asırlarının ilmi cereyanına vakıf idiler.

Hugo bununla beraber kendisinin her şey hususuda yüksek fikirlere sahip olduğunu farzederdi. Yalniz kendisi

Faire reluire et vibrer son âme de cristal ilâ

Şiirinde söylediği gibi kristalden olan ruhunu ihtizaza getirmek ve parlatmak, bin sesli olan ruhunun — oruh ki sevdiği Allahının kalbigâhına koymuş olduğu tannan bir aksi seda olarak — ihtizazını ister dururdu. Victor Hugo Optimiste ve Pantheiste dir, fakat kendisinde diğer şairler gibi hassasiyet, marazi halet olmayıp sıhhatı yerinde olduğu için teessürler, intiharlar, zafiyeti ruh gibi ahval kendisinde mevcut değildir, olsa bile bu haleti ruhiyeler kendisinde pek zayıfdır. Victor Hugonun Optimiste ligi Leibnitz gibi ve Pantheiste ligi Spinoza gibi felsefi bir mahiyette değildir. Metafiziki Jules Lemaîtere in dediği gibi basit bir halde idi. Hugoda bir şey varsa oda felsefi fikirleri olmamakla beraber bi ülüv cenaplık vardı.

Kelimeleri mutantan şaşaadar idi yalnız Sully Prudhomme, Lamartine A.de Vigny gibi mütefekkir değildi. Fakat bunların felsefi fikirleri olmakla beraber Hugodan evvel feylesof bir şair gelmiş değildir. Hugonun orijinal, kuvvetli, besli fikirleri yok idi, bununla beraber o öyle bir şeye malik olduğu hissini vermiş hatta eserlerinde bunları araştırmışdır. Hugonun fevkalâde güzel şiirleri vardır ve edebiyatta ilelebed kalacakdır. Diğer tarafdan A. Thibaudet ye göre Vctor

Hugoya bir sozcü Verbal olub fikir sahibi değidir, o düşünür bir adam değildir denmesi ancak E. Faguet gibi kopya ile meluf kimseler tarafından zikredilebilir. Haibuki Hugo (Capus, bak işte o içile yalnız kalmışdır, evet hakikaten yalnız başına kalmışdır) dediği gibi kendi içile başbaşa irad ettiği monologu A.de Musset nın Nuit de Decenbre i ve Lamartini n La Vigne la Maison manzumelerinin yerini tutan La Tempete Sous un Crâne des Miserables dır. San ki bu dimağın altında iklimler mevcuttur Müsse ve Lamartin yalnızlıklarını kendi ve ruhlarile vaki olan bir diyaloğ ile ifade ettikleri halde Hugo kendi kendine konuşur bir monoloğ ibdağ eder, içinde fikirden şuura , şuurdan fikire geçen söz elbet azametli bir mahiyet kesbeder. İste il dit, il s'ecria denildiği vakıt bu anlaşılır. Kendi kendine söz söylenir, kendi kendine bağrılır. hariçteki sükût devam edebilir. İçimizde büyük bir gürültü vardır, bir kıyamet vardır. Ancak susan ağzımızdır. Ruhun realiteleri görülür ve tutulamaz. Bununla beraber bnnlara realite değildir denilemez. Victor Hugo harici vaziyete mukabil dahli bir realiteye malikdir. Bunların her ikisi iki kuvvetli ilâhdır. Fernand Greck Vic tor Hugo da kelimeler değişir Classicisme den romantizme geçer Buffonun (Discours Sur le Style) (uslüp hakkındaki nvtku)nun tavsiyelerini takip eder, en necip kelimeleri intihaba yeltenir. Fakat Lamartinde olduğu gibi bir kelimede sebat yoktur, değişiklik vardır. Çünkü Hugo çalışkan bir artistir.

Bu suretle kelimelerin de fikirler gibi bir tarihçesi vardır, Hugo da bir edebi Jeni, deha vardır diyor. Goethe Hugoyu sevmezdi. (Notre Dame deParis) sine karşı bir nefret duyardı fakat bununla beraber Götede kin yoktur. Henri Lichtenberger nın dediği gibi Avrupada bir tesanüdü fıkri tesisine ilk evvel çaşanlardan biridir. Binaenaleyh Fransız edebiyatını bahusus Hugoyu sevmemesi bir kin eseri değildir. Kendi dilile de Göte ayni yüksekliği ifade etmiştir.

Millî Şiir :

Vatan Hudutlarını Bekliyenlere

Gözünüz ufukları, deliyor süngü gibi...
Vatan size güvenir, bugün de dünkü gibi...
Ay ışığı öpüyor, mukaddes süngünüzü.
Size güvenen Türkün, her an gülecek yüzü...
Ne büyük bir gurur var... tunçlaşan yüzünüzde ,
Türklük imanı dolu, çelikten göksünüzde.
Tunçtan bir heykel gibi, nöbet bekleyen erler...
Size güveniyoruz... size şanlı askerler....

Kalblerinizde asil, bir milletin kanı var.
Başınızda tarihin, en büyük insanı var...
O insanki : Millete Baba oldu, Şef oldu.
İsmet İnönü ... adın Türklüğe şeref oldu...

Siz; tarihi şan dolu, bir ırkın varısınız.
Siz; dünyaya hükmeden, Türk çocuklarısınız...
Zafer size ramolur, zafer bağlanır size,
Baş eğecek ordular, çelikten süngünüze...
Ya zafer ve ya ölüm... işte Türkün sözü bu :
Ebedî İstiklâlin, temeli bu ... özü bu...
Biz İstiklâl uğruna can verir ölürüz biz,
Ve çünkü biz : Hür doğduk ... ebediyen hürüz biz...
Tarih bizi gösterir, buna bir misal diye,
Türk milleti yalnız, yaşar İstiklâl diye...

Bu toprağın bekçisi, Onsekiz milyon hür Türk.
Bu toprak için yaşar, vatan için ölür Türk...
Her Türk bu toprak için, seve seve can verir.
Vatan toprağıdır bu... bize heyecan verir...
Şehirlerle doludur, bu toprağın her yanı.
Bölünmez bir bütündür, Mukaddes Türk Vatanı...

Ey... Tarihin önünde, baş eğdiği Askerler...
Vatan hududlarında, nöbet bekleyen erler:
Size ebede kadar, Türk size güvenecek...

Savaş mukadder ise, Türk savaşıp yenecek...
Yaratmak bize vergi, yaratacak bu millet,
Varlığına yeni bir, hız katacak bu millet...
Mucize yaratmanın, cevheri var bukanda,
Türk payıdar kalacak, yükselecek cihanda...

Dünya yansa, yıkılsa, Tük hür doğar:.. Hür yaşar...
İsmetli Kamutayım... Çakmaklı Ordum yaşar...
Düya kan ağlar iken, Türk hür ve bahtiyardır;
Çünkü: Türkün başında İSMET İNÖNÜ vardır....

A. Kemal ONUR

Halkevlerinin 10 uncu yıl dönümü

M. Kâmil SİRMEN
Avukat

Siyasî bir aile halinde yükselen bir parti. — İnkılâbın benliğine sindirilmesi. — Görüş, anlayış ve yapışda birlik. — İdeale bağlı halk kütlesi. — Halkın aşkından mülhem bir eser. — 9 kol üstünde kurulan ocak. — 10 senelik çalışma plânçosu

1942 yılının 19 şubatına rastlayan gün, milleti şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideala bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilâtlandıran gündür.

Memleketin bütün menfaatlarını ve bütün evlâtlarını kucaklıyan ve siyasî bir aile halinda yükselen Cümhuriyet Halk Partisi büyük inkılâbın benliğine sindirilmesi lüzumunu takdirle üçüncü büyük kongrede başta Ankarada olmak üzere yer yer „Halkevleri" ni kurmağa karar vermişti.

Partimiz Hakevlerini, Milleti tek tek ferdler halinden çıkararak onları görüş anlayış ve yapışta bir birlik haline sokmak ve onun iç varlığını inkişaf ettirmek ve benliğinin derinliklerinde kaynayan emsalsız kıymetleri meydana çıkarmak maksadile kurdu.

O gün, 19 Şubatta, hepimizi sinesinde toplayan ve iç varlığımızı açan Halkevlerine kavuştuk. Samsun Halkevi. ilk kurulan 14 Bahtiyar evlerden biridir.

Halkevi Cümhuriyet Halk Partisinin hesaplıyarak kurduğu, mantıka müstenit ve halkın aşkından mülhem bir eserdir.

Halkevleri. Millet içinde içtimaî ve iktisadî bilgilerin bereketli bir kaynağı olan birer kural, bilginin yeni remizlerini öğreten birer okuldur.

Halkevi. Ideale bağlı halk kütlesinin kültür mâbedidir.

Halkevleri. Vatandaşların tek bir aile gibi toplandıkları, kontştukları, anlaştıkları, çalıştıkları, memleket sevgisini bir kalpten heyecan halinde duydukları ve içinde inkılâp ruhunu ve dinamizmini canlı bir halde yaşattıkları birer ocaktır.

9 Kol üstünde kurulan ve bu kollardan yürüyen bu ocağın ferdleri, bir tanburun telleri gibi, millî ve içtimaî varlıklar üzerinde ne ahenkli birleşirler, ne güzel konuşurlar, anlaşırlar ve çalışırlar. Birlik onların idealleri, her kudretten üstün en büyük kuvvetleri...

10 Senelik çalışma hayatı:

Cemiyetin iç varlığını açıp yükseltecek vazifelerle dolu 9 kolun 10 senelik çalışma hayatını kısaca anmayı yerinde buluruz.

-1- Dil, Edebiyat şubesi:

„ Güzide insanların toplantı kolu '

Bu Şube Türk Tarih Kurumunun evvelce tanzim ettiği proğram esasları çerçevesi içinde çalışmakta ve muhtelif mevzular üzerinde konferanslar vermektedir. 19 Mayıs, Edebiyat: Fuzulî, Namık Kemal, Hâmit, Yunus Emre, Karaca Oğlan; İnkılâp şehidi Kubilây, Mimar Sinan.. geceleri muntazaman tertip edilmektedir.

Şubece 19 Mayıs Halkevi dergisi neşr ve halka ve köylere tevzi edilmektedir. „Öz dile doğru" „C. H. P. İnkılâp hareketleri„ ve „Canik beyleri" adlı broşürlerle „ Altı okun dilinden" ve „On beş yıl" kitapları basılmıştır'

2 — Güzel sanatlar şubesi :

— Güzel san'atlara muhabbet—

Bu şube hayli inkişaf etmiştir. Millî hayatımızın terennümlerini ve millî benliğimizinin nağmelerini ve milletler arası musiki zevkini halka tattırmaktadır. Halkevi bandosu önemli faaliyetler göstermektedir. Şubenin kurduğu caz, Halkevi toplantılarında konserler vermekte, herkese neş'e saçmaktadır.

3 — Temsil şubesi :

— Canlı ve heyecanlı ifade —

İnkılâp fikir ve duygularını halka canlı ve heyecanlı bir tarzda ifade eden bu şube; Akın, Canavar, Hasbahçe, Himmetin oğlu, Kahramanlar, Kozan oğlu, İstiklâl, Mete, Mavi yıldırım, Yarım Osman, Özyurt, Şer'iye mahkemesi, Kibir ve inat, Kumarbazlar, Mahçuplar, Yaşıyan ölü, Para delisi, Yanlış yol, Şehirlikız, Kanun adamı, Beyaz baykuş, Bir doktorun ödevi, Bekirin rüyası, Bir azizlik, Tohum, Bir adam yaratmak, Kör, Bilgi baba, Ahrette bir gün, Yanık efe, Bir facia, Kafa tamircisi, Çürük merdiven, Bay Turgan, Arapça değilmi uydur uydur söyle... eserlerini muvaffakiyetle temsil etmiştir. Bu şubenin faaliyeti ,halka verdiği ışık ve zevk nisbetinde artmaktadır.

4 — Spor şubesi:

— Sporun millî terbiyemiz üzerinde ki önemi—

Millî terbiyemiz üzerinde büyük önemi olan bu şube, millî spor, Denizcilik, ve avcılık gibi spor hareketlerini ihya ve inkişaf, gençlere salon tenisi ve zeybek rakısları talim ettirmektedir. Şube modern bir spor sahasına malik bulunmakta ve ümti verici mahiyette faaliyet ibraz etmektedir.

5 — Sosyal yardım şubesi :

--Yardım ve şefkat hislerinin beslenmesi—

Hem cinslerine yardım eden ve millî şefkat müesseselerimize müzahir olan bu şubemizin faaliyeti, önemini muhafaza etmekte ve okul çocuklarından muhtaç olanlara maddî yardımlar yapmaktadır.

6 — Halk dershanaleri ve kurslar şubesi :

— Bilen bilmiyene öğretir. —

Bu şubemizin Entellektüelleri, bilginin yeni remizlerini, her türlü hayat bilgilerinin tatbikatını ilmi ve seviyesi mahdut olanlara öğretiyorlar. Şube: Daktilo okuma, yazma, passif koruma, zehirli gaz ve İngilizce lisan kursları ile millet-mektebi dershaneleri gibi kolları ile kültür ve hayat sahalarında ilerlemeler kaydediyor

7 — Kütüphane ve yayın şubesi :

—Özel bilgiye ihtiyaç vardır.—

Bu şubenin, özel bilgiye ihtiyaç ve okuma hevesi çoğaltma yolunda, kuvvetli hamleleri olmuştur. Şubenin aile, evlenme, boşanma, ahlâk ve millî terbiye, işret, kumar ve fuhş mevzuları üzerinde istifadeli konferansları olduğu gibi mahalli gazetelerde çeşit bahislere dair yazıları ve bilhassa köy kanunu üzerinde dilek ve tetkikleri, seri halinde neşredilmiştir. Hoparlörlerle Halkevi neşriyatını yapmaktadır. okuma zevkini almak suretile cemiyete mal olmuş halkın enisi ruhi kitapları ile her gün zenginleşmekedir. Hapisanede bir kütüphane vucude getirilerek cemiyet hayatından ayrı düşen bedbahtların bilgi ihtiyaçları telâfi edilmekte ve salâh hallerini temin edici vasıtalar yaratılmaktadır.

16-17 ci Asırlarda Türkçe Coğrafyalar

M. KARAKURUM
Coğrafya öğretmeni

Bizde coğrafya ile uğraşma, ancak İstanbulun Türkler tarafından zabtından sonra başlar. Bu zamana kadar, bilhassa kuruluş devrinden 1453e kadar iç ve dış savaşmalar, fikir ve ilim hayatının ilerilemesine engel olduklarından, diğer ilimlerde olduğu gibi, coğrafya vadisinde de mühim bir varlık görmüyoruz. Yalnız, orta zamanın sonlarına doğru hemen hepsi arap ve farsça yazılmış değerli coğrafyalar eski ve orta zamandan geçme bilgilerle doludur.

Bu zamanlar çevresinde yazılan coğrafyaları birbirinden ayrı üç guruba ayırabiliriz. (arada bir bunların aynı alanda birleştikleri de olagelmiştir) :

1 — Bilimsel özlükte coğrafyalar (ilmî mahiyette coğrafyalar)

2 — İşlevsel gerekliğe yarayan coğrafyalar (amelî ihtiyaçlara yarayanlar)

3 — Gezimbetileri (seyahatnameler)

1 - Bilimsel özlükte yazılan coğrafyaları eski zamandan 16 ıncı yüz yılın başlarına kadar, doğu etkisi altında iken, bundan böyle Avrupa etkilerine kapılmış görüyoruz. Öyleki ; artık eski doğu eserlerine ya pek az önem veriliyor veya hiç önem verilmiyor. Bu itibarla bu asırda coğrafyalar, sırf tarihsel eserlerle orta zamanların çoğu arapça olan eski coğrafyalarına nisbetle azdırlar.

İlim hüviyetini kazanan coğrafyaların ilki Ali oğlu Mustafanın (1) 1524 yılında Çinden Fasa kadar yüz şehrin devlet merkezi olan İstanbula nazaran mesafelerini bildiren „Âlamül'ibad Fiahbarilbilat" (Şehirleri haber veren kitap) adlı coğrafyadır ki yazan, bunu kanuniye takdim etmiş ve mükâfatlandırılmıştır.

Ayni vadide ve ayni tipte Sipahî zade (2) Mehmet Alinin 1572 de yazdığı (Marifetülbüldan velmemalik) (Şehirleri ve memleketleri öğreten kitap) adlı coğrafyayı gösterebiliriz. Müellif eserinde daha ziyade tabii coğrafyaya (dağlar, göller, akar sular ve denizler) büyük yer ayırmış, insel coğrafyaya da özel bir önem vermiştir.

Bu kitabında sipahî zade, Karahisardan başlıyarak bütün Anadolu, Rumeli ve islâm şehirlerini ve büyük Akdeniz limanlarını anlatmaktadır. Sonraları bu kitabını müellif —Esamii Büldan— (şehirlerin adları) adile 1575 de kısaltarak Sokulluya takdim etmiştir. Bu kitap Tarih-Coğrafya lûgatı metodunda yazılan coğrafyaların en eskisidir.

Bu tipte diğer bir coğrafya, Astronom Ali Kuşçunun 1549 da yazıp Seydi Ali Reisin 1562 de dilimize çevirdiği „Hülasatül'heye" (kısaltılmış heyet) adlı daha ziyade bir astronomi kitabı olmakla beraber coğrafyayı da yakından ilgilendiren konuları da ihtiva etmektedir.

Bu asrın en değerli coğrafyası Âşık Ömerin 1597 de yazdığı —Menazirül'avalim— (âlemlerin manzarası) adını taşıyan kitabıdır. İnsel coğrafya tasvirlerini eserinde dikkatle ele alan müellif, coğrafyanın hemen bütün konularını tamamlamıştır denebilir. Bu itibarla Menazirül'avalim bize devrini en mükemmel bir coğrafyası olduğunu ifade ettiği gibi bir çok şehirlerin kuruluş tarzı ve mimarî eserleri hakkında da bilgi verdiğinden ayrıca özel önem taşır.

Bundan başka „Tercümei haridetül'acaip„ adlı Seracettinin 1556 da yazıp Gınaînin 1655 de dilimize çevirdiği mevziî coğrafya konularını ihtiva eden eseri devrinin değerli coğrafyaları arasına girebilir.

Bir kaç sene sonra, 1562 Ali oğlu Ahmet'in yazdığı ve 1575 de Milâslı kadı Abdurrahmanın dilimize çevirdiği — tercümei kanunüddünya — „Dünya kanunu tercümesi" adlı islam âleminin mevziî coğrafyasını görüyoruz. İki ciltlik eserinde müellif, adı geçen şehir ve mevkilerin kısaca tarihlerinden de bahsettiği için eser, tarihsel coğrafya mahiyetindedir. Kitabın ikinci cildi, Topoğrafya, nebat ve hayvan coğrafyasını ihtiva eder.

16 cı asrın son Türkçe coğrafyası Kazvinî'den 1587 de Sürurî'nin farsçadan tercüme ettiği „Tercümei acaibülmahlûkat" „acaibülmahlûkat tercümesi" adındaki Mitolojik eserdir.

Yukarıdanberi bildirdiğimiz 16 cı asrın ilmî mahiyetteki coğrafyaları ile bilhassa bu asırların ortaları coğrafyacılığın en parlak devri sayılabilir. Fakat bu devirde ilmî mahiyetteki coğrafyalardan ziyade amelî kıymeti haiz coğrafyalar vücuda getirilmiştir. İlmî mahiyetteki coğrafyalar diğrlerinden azdır ve en önemlileri „Menazirül'avalim" ile „Marifetülbüldan velmemalik ve Esammi Büldandır.

II — A. 17 ci asırda tercüme faaliyetinin artması ve hazırlanmasile bu guruba değerli eserler katılmıştır. Gerek Türkçe yazılan gerekse doğu ve batı dillerinden çevrilen ve bir kısmı hemen tamamile he-

(1) Sultan Selim camii muvakkitliği yapmış ve ayni zamanda astronom, kozmoğrafya sahasında mütehassıs bir riyaziyecidir. Kendisinin coğrafyasından başka kozmoğrafya ve astronomi ye dair 12 eseri daha vardır.

[2] Sipahî zade Bursalıdır. 1584 de Bağdat, 1589 da İzmir kadılıklarında bulunmuş ve bu yıl içinde ölmüştür.

---

8 — Köycüler şubesi :

— Sevgi ve tesanüd duyguları —

Köylülerimizin ziraî, sıhhî, bediî, ve medenî sahalarda inkişaf ve tekâmül edebilmeleri için bu şubemiz daima köylülerimizle temasta, köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve tesanüd duygularını kuvvetlendirmektedir. Köylülerin ahlâkını artırmak ve verimini çoğaltmak emrinde hummalı faaliyetler ibraz ve tütüncülük hakkında neşrettiği broşürle köylüleri teşvik ve tenvir eylemektedir.

9 Tarih ve müze şubesi:

— Memleket varlığı gösterilmek yolu —

Bu şube henüz inkişaf halindedir. Etnoğrafik eserlerini ve eski kıyafetleri toplamak suretiyle hızını artırmakta ve elde ettiği eserleri Vilâyet müzesinde muhafaza etmektedir. Türk tarihi üzerinde esaslı tetkikler yapan bu şube Türkün ebedî varlığını yaşatacak ödevlerle doludur.

Samsun Halkevimizin 10 senelik verimini kısaca naklederken elde edilen neticeden göğsümüzü bihakkın kabartabileceğimizi söyliyebiliriz.

1932 yılındanberi Türk Millî tarihinde, Türkün kalbinde büyük bir inkilâp eseri olarak yaşayan ve yaşayacak olan Halkevimizi onuncu yıl dönümünde gittikçe artan gururla ve sevinçle hatırlarız.

yetten bahseden bu eserler eski zamanla, orta zamandan geçme bilgilerle meşbu - dur. Kitabı yazanların ilâve fikir ve dü - şünceleri nisbeten azdır ; onlar daha ziyade bölgeler coğrafyasi ve topoğrafya ile uğraşmışlardır.

17 ci yüz yılın en değerli coğrafyası „Cihannüma" adile şöhret bulan kâtip Çelebi (3) nin 1648 de yazdığı mevziî „ülke]er coğrafyasıır."dcoğrafyadır. Ayni müellifin„ Rumeli'" adlı coğrafyası ise yine aynı karakteri taşır.

Cihannüma, eski şark kaynaklarile beraber ilk defa olarak garp eserlerinden de istifade edilerek meydane getirilmiştir. Kâtip Çelebinin bundan gayesi coğrafya biliminin yeni şeklini öğrenmek arzusun - dan doğmuş olmalıdır· Kâtip Çelebinin coğrafyası bir çok Avrupa dillerine çevrilmiştir.

Kâtip Çelebi bize ilk olarak batı eserlerini tanıtmış, şark bilimlerini kav - ramış ve eserlerile bir ilerleme devresi açmıştır. Cihannümayı yazmak için bak - tığı eski doğu eserlerile, batı eserlerinden başka bazı harplere iştirâk etmek suretile memleketi dalaşmış ve daha ziyade me - murluğu sayesinde bilgiler toplamıştır. Bu itibarla, verdiği ayram[tafsilât] çokdeğerlidir.

Bir kelime ile Cihannüma devrinin en mükemmel coğrafyasıdır. Bir çok eserlere kaynak olmuş ve bugün de bu değerini kaybetmemiştir.

Kâtip Çelebinin 1655 de dilimize çe - virdiği --Atlas Minör— adlı diğer bir coğrafyası vardır ki bu kitap, bölgeler coğrafyası tipindedir.

Buna benzer bir coğrafya, — Atlas Majör— adile dilimize çevirdiği kitabile bu vadide büyük şöret kazanan — Ebu

[3] Kâtip çelebi 1608 de doğmuş hem âlim hem de muhtelif memurluklarda bulunmuş olması dolayısiyle memleketin bii kısmını dolaşmıştır. Ölümü 1657 yılındadır. Zengin ve değerli eser - leri vardır.

Bekir Behram — (4) ı görüyoruz. Bu eseri müellif avcı Mehmet zamanında Hollan - dalı „Blavu" dan tercüme etmiştir· Kitap evvelâ dokuz cilt üzerine yazılmış sonrala- rı „Tercümei Coğrafyayı Kebir"Büyük coğ rafya tercümesi adile bir ciltte toplanmıştır.

Atlas Majörün, beşinci cildine kadarı Avrupanın bölgeler coğrafyasını, 6 cı cildi Afrika kıtasını, 7 ci cilt İtalya coğ - rafyasını, 8 ci cilt Çin ülkesini, 9 cu ciltte Amerika coğrafyasını ihtiva eder.

Her iki yüz yılda yazılan bilimsel özlükteki coğrafyalardan — Menazirül'a - valim — 16 cı yüz yıl csğrafyalarına ve —Cihannüma — yı da 17 ci yüz yıl coğ - rafyalarına örnek olarak alabiliriz .

Menazirül'avalim, ilk ve orta zaman - lardan geçme coğrafya bilgilerinin topluca bir hulâsası ve Osmanlı Türklerinin doğu tipindeki coğrafyalarının son mahsulü sayılır· Bu eserde Avrupa etkisi (tesiri) görülmediği gibi nisbeten az olan yeni devirlerinin bilgisi yazanın kendi görüş lerine dayanır.

Cihannüma ise, batı tekniğine göre derlenmis ve Mehmet Âşıkın coğrafyasın dan eski coğrafyacıların bilgilerini çok mükemmel toplamıştır.

Kısaca diyebiliriz ki; Manaüirü'avalim ile Cihannüma birbirlerine yakın tipte ve devirlerinin en karakteristik coğrafyaları olduğu şüphe götürmez. Aralarındaki fark Manazirül'avalimin yalnız şark kaynakla rından faydalanarak yazılmış bulunması da ve Cihannümanın ise hem şark ve hem de garp tipi ve tekniğini toplamış olmakla beraber aynı zamanda müellifin kedi ince leme ve görüşlerine de nisbeten daha çokca yer vermesindedir.

(4) Behram Şamlıdır. Tahsilini burada bitirmiş ve bir aralık Halep kadılığında bulunmuştur. Ölümü 1690 yılındadır. Kendisinin ayrıca bir tarih kitabı da vardır

B — İşlevsel gerekliğe yarayan amelî ihtiyaçlara yarayan coğrafyalara gelince:

Bu meyanda Seydi Ali reisin (5) 1554 yılında yazdığı „Muhit" i [6] Heyet bilgi lerile başlayıp Hint okyanusu, Kızıl deniz, Aden, Acem ve Umman denizleri ve civa rından ve bu mıntakalardaki adalar, mem leket ve şehirlerle bazi mevkiler arasındak! mesafeler, mevsim ve rüzgârlar hakkında kısa bilgiler vermektedir.

Seydi Ali reis 1551 de zamanın çok değerli Türk amirallarıle deniz harplerinde bulunmuş, deniz ve gemiciliğe ait tecrübe ve görüşlerile zamanının en iyi fennine sahipti. Sonraları Piri reisin yerine deniz kumandanı olarak Hind denizinde dolastı ve meşhur eserini yazdı.

Bu tipten diğer bir eserde meşhur Türk amirallarından Piri reisin [7] 1520 de Geliboluda yazdığı „Kitabı Bahriye"(de iz kitabı) dir.Bunda Akdeniz, Ege, Marmara ada ve yarım adalarile kıyı ve limanlarından, şehir ve halkından tafsilâtla bahseder. Her şehir ve mevkiin şekilli haritalarının zen ginliğile özel bir değerdir. „Kitabı Bahri ye" Osmanlı Türkleri denizciliğinin istifa desi için yazılmış ve 1526 da Kanunî Süleymana takdim edilmiştir,

Bir kelime ile bu eser, yalnız bizim değil, bütün islâm medeniyetinin denizci lik ilmi sahasında biricik ve orijinal bir coğrafya ve haritacılık bakımından çok mühim bir terakki nümunesidir.

[5] Seydi Ali reis denizci ve riyaziyecidir . Aslen Sinoplu olup 1562 de Diyaabakır defter - dârı iken ölmöştür.

(6) „Muhit" Hindistanda Haydarabadda yazıl - mıştır.

[7] 1488 de Geliboluda doğmuş, Kemal reisin kız kardeşinin oğludur. Kanuninin hizmetinde bulunmuş 1554 de ölmüştür. Her çeşit denizcilik bilgisine hakkile vakıf ve Arapça, Yuuanca, İspanyolca ve İtalyancayı da tercüme edecek derecede biliyordu. Dünya hartasını yaparken bu dillerde yazılan bir çok eserleri incelemiştir

Piri reisin ilk eseri 1513 de meydane getirdiği Amerika haritasıdır ki bunu „Kristof Kolomb" un hartasından almış tır ve dünya hartasının I ; 3 parçasıdır,

Bu suretle yukarıdanberi saydığımız amelî ihtiyaca yarayan coğrafyalar, her iki yüz yılda da revaç bulmuş, gerek kalite ve gererekse adet itibarile ehemmi yet kazanmışlardır. Esasen bu asırlarda Osmanlı imparatorluğu çok genişlemek yolunu tutmuş ve memleketler fethetmek için coğrafya bilgisine ve hartalar yap maya şiddetle ihtiyaç göstermiştir· Bu ihtiyacı karşılamak için deniz hartaları ve mevziî coğrafyalar meydane getirildi· Çün kü zaman, daha ziyade amelî ihtiyaca cevap verecek eserlere kıymet ve ehem miyet vermeği icap ettiriyordu· Bu alanda yol târifleri gibi doğrudan doğruya amelî gayelere çalışan veyahut memleketin siyasal bölümlerine ve istatistiklerine ait olan eserler büyük yer kaplarlar. bunlar arasında Piri reisin hartaları ve deniz coğrafyası Kanuninin savaşlarına kılâvuz olmuşlardır.

Piri reisin dünya hartaları yalnız bu devrin deği,l coğrafya keşifleri tarihinin en mühim bir safhasını incelemek için lüzümlu olan iki vesikadır. Bu hartalar, ölçü bakımından 16 ıncı asır hartalarının hepsinden çok daha doğrudur. Kıt'aların birbirine olan vaziyeti, Afrikayı cenubî Amerikadan ayıran mesafe tamamen hakikate uygundur.

3 — Seydi Ali reisin 1523 de Basra ve Süveyş ve Hind denizine yaptığı seya hat esnasında geçirdiği mücadele hayat ve görüşlerini anlatan „Mir'atülmemalik" „Memleketlerin aynası" adındaki tarihsel coğrâfya tarzındaki kitap sonraları İngi - lizceye çevrilen klâsik devrin biricik seya- hatname örneğidir.

Nihayet Evliya Çelebinin 10 cildlik büyük seyahatnamesi gelir ki Tarih — coğ- rafya sahasında halâ kıymetini kaybetme yen ve değerli bir kaynak olan bu eser

[Sonu 32 ci sahifede]

Divanü Lûgat -it- Türk tercümesi
N İ N
III üncü cildi dolayısıyle

Kâzım DİLCİMEN
Tarih öğretmeni

19 Mayıs dergisinin bundan önce çıkan sayısında, bu tercemenin I ve II-nci ciltleri hakkında tahlili ve tenkidi mahiyette bir makalemiz neşredilmişti.

Sayın Mütercimin, bu makalemiz hakkında hususî bir mektupları ile yazımızdan istifade edilebileceğini anlatmış olması pek tabiî olarak bizi sevindirdi ; belki gene faydalı oluruz düşüncesile çıkan üçüncü cilt hakkında da mutalâa ve fikirlerimizi neşretmeği uygun bulduk.

Bu yazımız da biraz geç kaldı ise de kitabı üstünkörü şöyle bir karıştırdıktan sonra, lâalettayin bir makale yazmak usulümüze uygun gelmediğinden, yazımızın geç kalmasını tabiî bulmak lâzımgelir.

Şunu da — münasebeti gelimişken söylemekten vazgeçmiyeceğiz : Gerek Türk dili, gerek Türk Tarih Kurumunun neşriyatı Samsuna hem geç, hem az, hem de, kütüphaneye ısmarlandığı nisbette gelmektedir. Bu hususu ilgililerin nazarı dikkatine arzederiz .

III— üçüncu cilt bundan önceki nüshalar gibi ayni nefis baskı ve kap ile çıkarılmıştır. Yalnız bana öyle geldi ki bunda siyak ve sibak ile anlaşılır pek ehemmiyetsiz tertip hataları fazlacadır. Fakat söylediğimiz gibi bunları sayıp dökmek lüzumsuz olacaktır .

Burada rastladığımız öyle güzel kelimeler var ki, insanın onları hemen kullanacağı ve sonra her şeyi kara görüp Türkçeyi kısır sayanlara karşı bağıra bağıra söyliyeceği geliyor :

Yerdeş (Hemşehri) S . 40 , Yoluğ (fidye) S. 59, Yuzuşmak (izale et.) S.70, Muyan (sevab) S. 172 ve 179, Muyanlık (hayrat) S. 172, Yanut (karşılık bedel, S.8, Yanıt (cevap) S.28, Yel (cin) S.144, Unamak (razı ol, rıza göstermek) S. 255, Titir (dişi deve) S. 291, Belek (hediye, armağan) S. 340, (riza) S. 216, Urunç (rüşvet) S. 216, Yarağlığ (mümkün) S. 49, Yalafar (Hakanın gönderiği elçiyle verilen ad) S. 47 Yügürgen (koşucu" «Çinden çıkarak islâm diyarına gelmek üzere kervandan daha önce, onların mektubunu, haberlerini getiren kişi") S. 54, Yafgu (halktan olup Hakandan iki derece aşağıda bulunan kişiye verilen lakab) S.32, v. b.

Yankı, bu kelimeyi bilenlerin bir çoğu bunun ibda' edilmiş bir kelime olduğu zehabındadırlar; biz bu kelimenin çok yakın zamanlara kadar aksi-sada ve akis anlamına fakat [yanku] olarak kullanıldığını isbat edecek sözleri kitaplardan seçerek buraya almağa lüzum görmüyor, lâkin daha çok eskiden kullanılan kelime aylalarını, bahis mevzuu yaptığımız bu kitaptan almağı kâfi derece de bir kanaat verir düşüncesile alıyoruz:

Yandı (döndü); Er yoldan yandı - adam yoldan döndü... şu savda da (atalar sözünde de) gelmiştir.

Yalnğuk mengğü tirilmes : sınka kirüb kirüyanmas

(Kişi ebedî yaşamaz, mezara giren geri dönmez)

Bu izahata yer yandı (adam kustu) S. 64-66 ile yanuğ (kusma) S. 14 Yanut (karşılık) S.8 Yanıt (cevab, söz) Yanutı (sözün cevabı) S. 28 kelimelerini de ekler ayrıca tekrar manâsına kullandığımız Yine'yi burada hatırlatırsak zannederim ki Yankı'nın öz, halis ve eski Türkçe bir kelime olduğu gereği gibi anlaşılır.

Kitabın daima müfid ve ilgi verici olduğunu anlatabilmek için her hangi bir sayfasını açıyoruz; 153 üncü sayfa çıktı. Bunu aynen buraya alıyorum :

" tağ: Dağ. Şu savda dahi gel-
" miştir: tağ tağka kavuşmaz,
" kişi kişige kavuşur ! dağ dağa
" kavuşmaz adam a d a m a
" kavuşur ! (iki dağ birbirine
" kavuşmaz, çünkü onlar yerlerin
" de çivilenmiştir. İnsanlar zaman
" geçse de birbirine kavuşabilir).
" Bu sav, uzun müddet sonra sev-
" gilisini gören kimse için söyle-
" nir,,

" dağ: Atlara ve başka hayvan
" lara vurulan dağ, dağlama ,
" Farslılar bu kelimeyi Türkler-
" den almışlardır. Çünkü Türk-
" lerde olduğu gibi onlarda sürü
" bulunmaz ki dillerinde böyle
" kelimeler bulunabilsin. Halbuki
" ben bu kelimeyi islâm sınırla-
" rında dahi işittim. "
" dağ, zağ: yok, değil anlamına-
" dır. Arguca "ol andağ dağ ol"
" denir ki - o, öyle değil-demek-
" tir. Bu sözü Oğuzlar Argular-
" dan almış, -zağ ol- sözünü boz-
" muşlar -tegül- demişlerdir. Çünkü
" Oğuzlar Argunlara komşudur,
" dilleri birbirine karışmışlır ,

Bu sayfada evvelâ bize çok yakın gelen ve hâlâ kullandığımız bir (atalar sözü) var, nakadar tatlı tatlı okunuyor.

İkinci kelime bize bir yanlış bilgimizi düzeltiyor, zaten bir Avrupalı hakikî ve eski Türkçe kelimeleri Parsçada aramalı diyordu. İşte bu kelime de Türkçe imiş.. nasıl bir gurur duymuyormusunuz?

" Üçüncüsü, (değil) kelimesinin tarihidir. Bunu dikkat ve alâka ile okumamak mümkün müdür.?

Bir başka parça : Müngüz : boynuz boynuz. Bu bir çeşit çocuk oyunudur. Irmağın kenarına diz çökerek otururlar. Bacaklarının arasına akıcı yaş kum doldururlar. sonra ellerile kuma vururlar. Onlardan birisi -ebe-"müngüz müngüz " der ve çocuklar " ne müngüz" diye sorarlar. Birisi (ebe) boynuzlu hayvanları birerbirer söylemeye başlar. Çocuklar da bunu tekrar ederlar (ebe) bu arada deve ve eşek gibi boynuzsuz bir hayvanın da adını söyler. Çocuklardan birisi bu hayvanı veya başka bir boynuzsuz bir hayvanın adını söylerse çaya atılır (S.363 ve 364)

Bu oyun bugün bizde çocuklar arasında oynanan (uçtu uçtu) oyununa nakadar benziyor?! Ancak (boynuz boynuz) oyunun cezası daha ağır fakat mevzuu daha dardır.

Bir gün henüz konuşmayan kızımı severken onu koltuğundan yakalıyarak başımdan da yukarılara kaldırıyordum. Odada bulunan yaşlı bir kadın :

—Aman ne yapıyorsun çoçuk yelpir» dedi .

Önce hiç işitmediğim bu kelimeyi tesbit etmek istedim. İyice karşılığını bulmak mümkün olmadı; yalnız bu kelime ile çocuk için bir fenalık olabileceğinin ifade edildiğini sezdim.

Şimdi bu Divanü Lûgat — it — Türk tercümesi bana muhtelif yerlerde bunun cevabını vermektedir ;

Yel : cin. Er yelpidi, adama yelçarptı, cin çarptı demektir. S.144

Yelpik : cin çarpması , yele uğraması, (erke yelpik teğdi) adama yel dokundu S.46

Yelpirdi : yel yelpirdi— rüzgâr esti, er yelpirdi : cin tutmuş gibi adam sağına soluna sallandı, kepek yelpirdi--nemlendi Sa 93

Yelpindi cine çarpıldı, yelpazelendi. S. 108

Nazarı dikkatimi çeken bir kelimenin bence müphem kalan manâsını kitap çözdü. Yeni bir kale fethetmişim gibi gurur ve zevkle okumağa devam ettim.

İnek, Öküz, Kömüş, (Câmus) gibi hayvanların pisliğine (mayıs) denildiği Türkiyenin ekser yerinde olduğu gibi Samsunlular arasında da malûmdur Bu kitapda bu kelime ile ilgili bulunan iki kelime burada şu suretle geçmektedir.

Mayak — deva gübresi. En ziyade burada kullanılabilir, sonra buradan alınarak, „koymayakı„ dahi denir, koyun gübresi demektir. S. 167

Mayışdı : (Er yerke mayışdı) , adam tembelliği yüzünden yere yapıştı S. 189

Sayın bay Basim Atalay bu izahat arasına bir yıldız işareti vaz'ederek aşağıdaki notunda kelimenin okunuşu hakkın da düşündüklerini yazarken— batı Anadoluda gevşemek, teslim olmak gibi anlamlarda kullanılır (0 parayı görünce mayışı verdi) (sıcaktan mayıştım kaldım) denir, diye yazıyor. Buraya gevşemek anlamına uygun gelcn iki cümle dercedilmiş ise de teslim olmak anlamına bir cümle getirilememiştir.

Bu kelime ile mayak kelimesi [yayılmak] ve [yapışmak] manaları etrafında dolaşmaktadır. Öküz, manda gibi hayvanların pisliği ise yere düşünce yapıştığı için [Mayıs] kelimesini haklı olarak bu kelimelerle pek ilgili olduğu kabul edilebilir. Batı Anadoluda kullanıldığı söylenen [Mayışmak] kelimesi yaygın olarak Samsunda da kullanılır.

Kitaptan bir kaç cümle :

Türk dili geniştir. S. 162; Türkler melek adını hiç bilmezler. S. 12

Şu kitabı yazdığımız dörtyüz altmış dokuz senesi nek (Timsah) yılıdır. S.156 (Arapçasında 116-ncı sahifede) kitabın birinci cildinde 464 yılında başlandığı üçüncü cildin son yaprağında da kitap bir kaç gez gözden geçirildikten sonra 466 yılında bitirildiği yazılmakta olduğu için mütercim burada söylenen 469 yılını kitabın birinci cildi başına yazdığı mukaddimede bunun nasıl tevil ve tefsir edileceği hususunda müterednittir.

Bize kalırsa bu Türk dili hazinesi müellif tarafından eser bitirildikten sonra da bir defa daha 469 yılında gözden geçirilmiş ve buraya o zamanlarda eklenmiştir.

.·.

Eserin tercüme edilirken anlaşılmasını güçleştiren gayri menus Türkçe kelimeler bu nüshada da serpiştirilmiştir:

Göden bağırsağı S.9, Kovalak S.23, Oturamak S.26 ve 170, anası tülek S,33. Udumlu S.45, Cedeleçli S.50, kaykıdı, Camışlandı S.272, Zırıncıdı S.302 Ergenlelik S.359, Tıkım S.303, Belertti, S.428, Ağıp S.449 Tene kelimesinin karşılığındaki (mışmış) kelimesini de anlıyamadık. S 236 Bu kelimenin yağlı habbelere denildiğini arapçasından anlıyoruz.

Kuzey kelimesi 166-uncu sayfada hepimizin bildiği gibi Kuzey ise de 167 ve 332-inci sayfalarda âhenge uydurmak için olacak- kuzay biçimindedir.

S.372 deki ilk lûgat (göling) değil (köling) olacaktır.

(Taz at tafarcı dolmas) savındaki (tafar) her ne kadar matbuunda da böyle gösterilmişse de (DLTt. III, 149 DLT. III, 110) bundan önce ve bundan sonra bu kelime daima (tavar) yazıldığından bunu da tashik ederek böylece dercedilmesi daha uygun olurdu sanırım.

„Kur" kelimesi şöyle anlatılıyor: Oğuzca kuru demektir, bu kelime kuruğ kelimesinin kısaltılmışıdır.

Şu savda dahi gelmiştir. : (kolan kuduğka tüşse kurbaka aygır bolur: kolan -yaban eşegi- kuyuya düşse kara kurbağası aygır olu).. S.122, bu savda biz (kur) kelimesini bulamadık. Matbu nüshada da tıpkı böyle, Bunda açıklanması lâzım gelen bir hal olduğu besbelli. Sayın mütercim de bu hususta hiç bir fikir yürütmemektedir.

126-uncu sayfadaki kelime herhalde (Küvv-küf) olacak. Verilen izahat buna uygundur.

Razı oldu anlamına gelen (unadı) bugün oldukça taammüm etmiş olan (onay) kelimesile ilgili ise bu kelimenin (onadı) suretinde yazılması iyi olurdu. S.255

254 üncü sayfanın son satırındaki (boğra) aygır diye terceme edilmiş. Halbuki bu kelime arabcasında her hangi bir hayvanın erkeği diye yazılmış; öyle ise bu kelime „erkek deve" diye tercüme edilmeli idi. Devenin erkeğine de aygır denildiği hakkında hiç bir bilgimiz yoktur. 293 üncu sayfada olduğu gibi doğrudan doğruya „boğra" da yazılabilirdi.

223 üncü sayfadaki „karı kurı" Türk harflerile yazılan şekilleri yanlışdır. „kurı kurı" olacaktır. Matbu nüshada da böyledir.

Şu savın yanlış bir imlâ ile tesbit edildiğini zannediyorum· „kangdaş kumaurur, igdiş örü tartar = baba bir olanlar birbirini çekemedikleri için çok döğüşürler ana bir kardeşler aralarında sevgi olduğu için birbirine yardım ederler." S.382 Buradaki „igdiş" kelimesinin ana anlamına geldiğini bildiğimiz „ök : ög" kelimesile muhakkak bir ilgisi vardır. Sonunda ki ekin de ‚'deş : daş" ekile ilgili olması icap eder. Savın ilk parçasında ki „kangdaş" ı da göz önünde bulundurularak bu kelimeyi aslına rağmen „ökdeş„ suretinde tesbit kabil olurdu sanırız.

İlâç anlamına gelen "emsem„ kelimesi bir yıldız ile aşağıya alınan izahınında "Batı Anadoluda bu kelime "o adam eme seme yaramaz„ diye bu gün bile kullanılmaktadır." deniliyor. S.157 Bu kelime Kaşgarlının dediği gibi birbirinden ayrılmadan yalnız Batı Anadoluda değil belki bütün Anadoluda hiç değilse şimalî Anadoluda da aynen kullanılır. Fakat „ o adam" kelimesi kullanılmadan da her hangi işe yaramayan şeyler için de - şu halde daka geniş olarak - kullanılır·.. Bir de kaşgarlıya rağmen yalnız ‚em' kelimesi de kullanılıyor; yahut tabir ve Atalar sözlerin de bulunuyor: „kelin em'i olsa başına sürer."

Kışdı kelimesi izah edilirken ‚er yoldan kışd'ı = adam yoldan meyletti, çekildi, kaydı güneş oğün ortasından çekilirse yine böyle denir diye tercüme edilmiş; kelimenin masdar ve müzarii de yazıldıktan sonra bir not ile aşağıda yazma nüshanın herekelerine istinat edilerek (kaydı ‚kayar, kaymak) okunması lâzımgeldiği hakkında bir hüküm verilmekte ve muhterem Bay Kilisli M. Rifat'ın okuyuşu, Radlofun lûğatındaki okunuş şekli kabul edilmemektedir. S. 182 Bize kalırsa bu kelime bundan önce geçen [kıyık] kelimesile ilgilidir. S. 167 Kıyık kelimesi şu suretle anlatılmaktadır: [kıyık neng : eğri olan her şey]; eğri kesilmiş kalem gibi, başkası da

böyledir. Bugün Samsun yerlileri ekmek kıyısına kıyık derler; belki İstanbulluların da bütün Anadolulular da öyle söylerler.

189 ve 190 ıncı sayfalarda (kıyışdı] ve kıyıldı] kelimeleri de bu asıldan olmalıdır.

«Suma» kelimesinin notunda [bu, ni - şasta olsa gerektir] deniliyor. S.235 bize kalırsa bu kelime eski bir içkiyi ifade eder:

1] Sakalar soyu İranlılar tarafından şöyle ayrılırdı; Deniz Aşırı Sakalar, Sivri Külâhlı Sakalar, Soma içen Sakalar ·2) Hin distanda vedaî dine mahsus bir ayinde de [soma] içilirdi.

Serü— evlerde üzerine eşya konulan raf; Bir yıldızla aşağıda not halinde bu kelimenin okunuşu hakkında B. Besim Atalay fikirlerini yazarkeu (nitekim bugün bile Türkiye köylerinin bir çoklarında rafın bir çeşidine sergen denilmektedir) diyor S. 221. Samsunda sergen diye dört direk üzerine yapılan mısır koçanlarının muhafazası için kullanılan altı boş anbarlara derler. Direklerin anbara bitişik yerlerine farelerin çıkmasına mani olmak için tahtalar koymak usulü vardır. Diğer bir çeşit sergen de örülmüş çittlerle yapılan üstüvani anbarlardır .

«Yok» Bu kelime Samsunda çokça kullanılır. Yokfuk değil bulaşıklık ifade eder. Söyleyeceklerimize geçmeden önce, tercümede mevcut malûmatı kaydedelim : yok—çanak bulaşığı. Bu kelime [yak] kelimesile birlikte [yok yak] şeklinde dahi kullanılır [DL T. III, 3] yukdı; bulaşdı, sıvandı (eligğe yağ yukdı—ele yağ bulaştı, anınğ uzuzî anğar yukdı — onun uyuzu ona geçti] herhangi bir şey başka şeye bulaşır veya sıvaşırsa yine böyle denir [S 63]. Yukuldu; [tonka kara yukuldu : elbiseye kara bulaşdı, sıvandı) başkası da böyledir. S. 81 anınğ tanınğa yipar yukturdu—o, onun elbisesini misk sürdür dü, bulaştırdı S. 96. Yak yuk — kaptaki bulaşıklık. Bu sözden alınarak 'ayak yuku' denir ki kap bulaşığı demektir, ve yine uzak kısımlara (yak yuk kadeş) denir S.143 Yak yuk, kaptaki bulaşık, uzak kısımlara da (yak yuk kadeş) denir ki uzak hısım demektir, sanki o bize kabın bulaşığı gibi yapışıktır... S. 160

Kitabın içine serpiştirilmiş olan bu kelimeler bulaşmak, geçmek, sıvaşmak anlamlarına geldiği gibi, çekimlenen, yaşı yan bir masdardır· Okunuşu ve yazılışı evvela yok suretinde gösterilmişse de son radan yuk suretinde okumağa veya yazılmağa başlanmış ve böyle devam edilmiştir.

Samsunda, bu kelime ayni anlamna yakın bir tarzda fakat yok suretinde kullanılır; artık o bir mastar değil isim veya sıfattır.

Meselâ bu kapta zeytinyağı yoku varmış koku süte de geçmiş, denir ki burada (bulaşıklık ve geçme) anlamına kullanılmıştır. Elini yıkamadan çıkma uğurlu olmaz, yemekten sonra elinde ekmek yoku vardır, denir ki burada yalnız (bulaşıklık) anlamı na temas var gibidir,

Samsunda kullanılan Atalar sözünde de bu kelimeye rastlıyoruz :

Eyi ile gez; yoku bulaşsın
Kötü ile gez, b... bulaşsın.

.·.

Bu tahlilî ve tenkıdî yazımızda belki haberimiz olmadan yine bir çok kusurlar ve hatalar yapmışızdır. Bununla beraber mütercim ve okuyanlara bir parçacık ol sun faydalı olumuşsak bize ne mutlu .

Yazımızda daima yardımı düşündük. Bu itibarla makalemizde« öküz altında buzağı aramak" kabîlinden bir niyetimiz olmadığı her iki makalemizi gözden ge çirenlerce anlaşılır, sanırız...

Folklor ve Edebiyat :

Folklor, vasıfları ve Edebiyatla münasebetleri [1]

Hazırlayan : Hasan ÇEKLİ
Türkçe öğretmeni

Bu gün her duygulu millet ve cemiyet, gerek edebiyatile, gerek san'at ve bediiyatiyle susuzluğunu dindirecek bir menba aramakta ve ağzını halk çeşmesine dayayarak halkın ruhundaki bitmez, tükenmez eksirle (Folklor) kendini kandırmaktadır. Tetkikimizle de anlaşılacağı gibi bu kaynak: halk, halk ruhu, halk duygu ve tahassüsleridir. Halkın ruhuna sürtünerek elektiriklenmemiş, ışığını maşerîn yanar dağından almamış, susuzluğunu onun ummanlarında gidermemiş hiç bir duygu hareketi, hiç bir edebî eser sahibi acınarak ölmemiş, acınaark gömülmemiştir. Birer birer şahısları, fikir ve duygu hareketlerini sayıp dökmek şark ve garpten misallar vermek fazladır:

İşte Divan Edebiyatı ve onun şanlı müntesipleri.. muayyen bir devir içinde duygu ve fikir dalgalarınının zirvelerinde, taklit veya ibdağ şahikalarında dolaşmış, yine devirleri içinde üstadı âzamlıklarla etekleri öpülmüş Nefi'lerle, Bakî'lerle beraber kimleri tanımıyoruz?.

Bugün o edebiyat devleri kaç eserleriyle, hangi ihtişamla gömülmemişlerdir? Ayni devirler içinde koltuğunda sazları, ruhlarında halkın alevleri serazad, belki bilinmemiş tanınmamış, dolaşan, Karaca Oğlanlar, Emrahlar, Dadaloğlu, Kul Mehmet, Öksüz dede, Gevherî ve Aşık Ömer ler bugün baş döndürücu bir ihtişam ve azemetle yaşamıyorlarmı? O halde ölenler ve yaşayanlar yahut ölü yaşıyanlarla lâyemutlar arasındaki bu bu fark neden ileri geliyor? Lâyemutların halk çeşmesinden ab hayat içtiklerinden dolayı ölmediklerinde şüphe varmıdır?. Zatan şah eseri tarif edenlerde bunlar da ayni eksiri bulmıyorlarmı?.

İşte bu bahsımızın esasını teşkil eden inceleme de bu yüzden olacaktır. Yani halkın duygusunu, halkın ruhundaki ateşi, halkın ifadesindeki kudreti incelemiş olacağız Bu incelemeğe bir ad vermek lâzımgelirse halk bilgisi, halk duygusu demek lâzım gelecektir.

(Halk bilgisi) bu kelime bizde henüz bugünkü mânâsiyle kullanılmamakta iken Avrupalılar kullanıyordu. Buna da Folklor diyorlardı..

Bay (PertevNâilî) nin dediği gibi Folklor İngilizce bir kelimedir. Folk : halk, Lore : bilgi manâsına gelmekte ve ikisi birden Folklor : Halk bilgisi tabirini tamamen karşılamaktadır.

Folklor kelimesi İngilizce olduğu halde sür'atle Avrupa dillerine girmiş ve bu dillerde bundan evvel ayni manayı kasdetmek üzere kullanılmakta olan diğer kelimelere yol vermiştir. Çünkü hiç bir kelime (Folklor) kadar halk bilgisini sarih ve tamam olarak ifade edememiştir. Bu kelime aynı zamanda [Folklorist : Folklorcu],[Folklorik : Folklora âit) gibi iştikaklar yapmağa da müsaitçir. Bu itibarla beynelmilel bir Terim olarak kalmış, bize de bölece girmiştır.

Folklor kelimesi ilk defa Avrupada 1846 da bizde de 1913 de Rıza Tevfik bey tarafından kullanıldı. Daha sonraları (Ziya Gökalp Bey) (Etnoğrafya)yı [Kavmiyat], Folkloru da Halkiyat] diye tercüme etmişti. Görülüyor ki halk bilgisi halkiyatın da karşılığıdır. İlk kongresini 1928 de yapan Türk Folklor cemiyeti; (Halk bilgisi derneği) adiyle kurulmuş, bu sahayı aydınlatmak, Folklor tetkiki merakını aramızda uyandırmak maksadiyle çıkarmış olduğu mecmualara-

[1] Okuyuculara arzedilen bu yazım, muhtelif tarihlerde, muhtelif mecmua ve kitaplarda yazılarını takip ettiğim Bay Pertev Naili Boratav ve Bay Ahmed Kutsi Tecer'in kıymetli fikirlerinden makale ve broşür ve kitaplarından istifade edilerek meydana getirilmiştir. Yalnız bu tetkikte okuyuculara aynen alınmış olmak ihlimali bulunan yerleri birer tırnak içine alarak ve me'hazlar göstererek veremedim. Bu yazımı kendilerine borçlu olduğum hocalarım Bay Pertev Naili Boratav ve Bay Ahmed Kutsi Tecer'le sayın okuyucularımızdan özür dilerim..

da [Türk Halk Bilgisi Mecmuası], (Halk - Bilgisi Derneği) adlarını vermiştir. (Ankara Budun bilgisi) adlı kitapta da Folklor halk bilgisi karşılığı olarak kullanılmıştır.

Belki bir çoklarımızın da nazarı dikkatini celbetmişdir. Folklor kelîmesi lûgat manasına göre halk bilgisi karşılığı olarak kullanıldığı halde kasdettiği mefum itibariyle başka beşka manalara çekilmiş, ve türlü türlü tefsirlere yol açmıştır. Meselâ bu bahsı inceliyen bir zat, filân mecmuada Folklor kelimesi ile (Halk edebiyatını), yine bu bahsi inceliyen bir başka zat falan mecmuada ayni kelime ile, (Destanları, Masalları, Manî ve Türküleri) kasdetmiş, başka birisi de kitaplara girmiyen her yazıyı ve sözü Folklordan saymıştır. Yani herkes kendine göre çeşit çeşit manalarda kullanmış ve çeşit çeşit mevzulara mal etmeğe çalışmıştır. Halbuki bu kelimenin ifade ettiği mefhum aynıdır, çeşitlendirmeğe başka başka suretlerde göstermeğe hiç de tahammülü yoktur.

Folklor tetkikine girişmiş birisi, bu kelimenin her şahısta başka bir mâna alarak gezdiğini görünce bunları te'lif etmekte, dürüst ve tamam bir tarif çıkarmakta gülüç çekiyor. Halbuki Avrupalılar bu kelime ile : Edebiyat tarihleri çerçevelerine girmiyen, bilumum edebî ve maşerî mahsullerle yine bir çok ilim şubelerine malzeme veren fakat ilmin ve tekiğin plânı haricinde kalan ve insan faaliyeti, insan duygu ve düşünceleri mahsulünden olan her şeyi kasdediyorlar. Bizde Folklor'u çokları yalnız edebiyatla, bediiyat ve felsefe ile ilgili mevzular adediyorlar. Halbuki Folklor yalnız bu sahalara inhisar ettirilemez.

Aşağıda da üzerinde duracağımz gibi Folkor'un edebiyatla münasebeti büyüktür. ve hatta çok da caziptir. Fakat Folklor'un umumî mânası: Maddî, Manevî bütün bir beşer faaliyetini içine alir. Pertev Nâili Bey Fransız Folklorisiti (Van Genep) den yapmış olduğu tercümede bu tarifi kanaatımca en mükemmel olarak vermiştir. Bu tarif şudur:

„Folklor ilerlemiş cemiyetler içinde nisbeten daha geri kalmış halk tabakalarının, maddî yaşama şekillerini ve şartlarını ve bunlara bağlı müesseseleri düşünüş, ve inanış sistemlerini ve bunlara bağlı merasim, âdet ve an'anaları, san'at ibdalarını, cemiyetin bugünkü merhalesine nazaran eski merhalelerden kalan eserleri aramak maksadiyle tetkik edilen bir bilgidir."

Görüldüğü gibi tarif çok uzundur. Fakat bu âlemşumul mevzuu bundan kısa hangi tarif tam olarak ifade edebilir?

Folklor'un bu tarifi bize ne gibi sahalara el attığını, edebiyattan başka daha ne gibi mevzuları da içine aldığını pek iyi gösteriyor. Folklar mevzuunu bu mânada anlıyanların adedi şimdi çoğalmağa başlamış ve Türk Folklorcularının ufukları daha zizade genişlemiştir. Benim bilhassa istifade etmekte olduğum ve yazılarını takip ederek kendilerine bir çok şeyler borçlu olduğum hocam (Ahmet Kutsi Tecer) le, (Pertev Nailî Boratav) beyler, Folkloru bu mânada kabul ederek bir ilim şubesi halinde gören ve gösteren başlıca Folklorcularımızdandır.

Folklorun tarifinde : „cemiyetin geri merhalelerine ait izleri tetkik eden.." deniliyor.

Fakat bir cemiyetin kültürünü, tefekkür, tahassüs ve ifade sistemlerini bütün merhalelerile bilmek mecburiyeti vardır. Çünkü: her fikir ağacı her modern yapı temeli maziye kök salmıştır. Gerçi maziye ölü derler, fakat bugünkü dirilik onun hızlanarak, şekil ve ruh değiştirerek bugüne intikal etmiş olan dirliğidir. Şurasını tekrarlamak ve kuvvetle üzerinde durmak lâzımdır ki : Folklor her ilim şubesi için bir tarafa bırakılması imkânsız olan birmateryal ve servet kaynağıdır. Hiç bir ilim şubesi bununla ilgisiz kalamaz. Yine (pertev Nâilî) Beyin dediği gibi Folklor :

1.— Edebiyata
2.— Teknoloji ve Etnoğrafya ya
3.— Sosyoloji ve sosyal tarihe
4.— Sanat tarihine
5.— Müzik tarihine

6.— Lisaniyet ve buna benzer bir çok ilim şubelerine en kıymetli malzemeler vermektedir.

Folklorun edebiyata vermiş olduğu malzemeleri umumî olarak şöylece hulâsa edebiliriz:

1.— Halk destanları [Epik—Dastanî]
2.— Darbı meseller, ata sözleri (Didaktik)
3.— Halk temaşaları (dramatik)
4.— Masallar, hikâyeler, fıkralar [Narratif—naklî
5.— Türküler , maniler, ağıtlar , ilâhiler (Lirik) nevilere dahil olan malzemelerdir. Folklorla edebiyatın münasebatını araştıran birisi

için (edebiyatı alâkadar eden Folklor malzemelerinin karakterini meydana koymak) yapacağı işin birinci plânına dahildir.

Folklor malzemelerinin umumî karakterini bilmek ve onu nerede ve hangi ilim şubesinin hangi mevzuunda olursa olsun tanımak, yapılacak bütün tetkikler ve araştırmalrr için şarttır. Folklorun hususiyeti üzerinde durarak muhtelif bakımlardan münakaşalara girişmiş olanların müştereken verdikleri kanaatlar ve tesbit ettikleri ana hatlar şunlardır :

Gerek maddî ve gerekse manevî kültür sahasında olsun, Folklor ve malzemeleri ferdi değil, tamamen maşerîdir . Öyle ise Folkloru bu cepheden tanımak ve başka mahsullerden ayırt etmek kolay olacaktır.

Meselâ: bir Köroğlu destanı vardır. Yıllarca dillerde dolaşmış, yüzlerce şkillere ve bestelere bürünmüş olarak halkın şuurunda ve maşerî vicdanında yaşamıştır. Bu destanı kimin meydana getirdiği malûm olmadığı gibi bu ciheti sormak hiç bir zaman kimsenin de aklına gelmemiştir. Bu destan, bütün bir cemiyetin müşterek malı olarak yaşamakta devam etmiştir. Her yorulan ruh ve gönül bunda dinlenmiş, her şaha kalkan benlik ve erkeklik bunda dalgalanmıştır. Fakat meselâ günün birinde bir (Necip Fazıl), bir (Ahmet Kutsi) çıkarak bu destanı toplamış kendine mal etmiş ve(Köroğlu) diye bir manzume meydana getirmıştir. İşte şimdi iş büsbütün değişmektedir. Zira (Necip Fazıl) ın, (Ahmet Kutsi) nin şahsiyeti, sanatı, edebî kudret ve kabiliyeti de bu halkın malı olan serazad destana eklenmiş ve artık o destan şahsileşerek edebiyata bir sanat eseri olarak girmiştir. Artık Köroğlu destanı bu veçhesile halkın vicdanında başı boş dolaşan bir Folklor malzemesi değil, bir sanatkârın damgasını almış bir edebî eserdir

2 — Folklor malzemesi her ne olursa olsun bir hudut yahut bir çenber tanımaz. Ona kapanmış hiç bir kapı ona fetedilmemiş hiç bir kale yoktur. Folklor malzemeleri bir bakımdan sarî bir hastalığa benziyebilir.

Kendisile temasa gelen her şahsı sarar, ruhuna girer. Meselâ : Konyada söylenmiş bir darbı mesel bakarsınız Erzurumda, Ayıntapta və İzmirde söyleniyor, Sivas Çeversinde bestelenmiş bilmem bir (Turnam) türkûsü şimdi Mersinde, şimdi İstanbulda, şimdi Vandadır. Bunları yapmak için, ne Muallim ne kitap ne de vaızlar vardır; onlar bütün bir kitlenin bütün bir içtimaî heyetin ruhuna rüyalar gibi sessiz, onlar kadar iradeler haricinde girerler. Hatta bazılarının dilleri ve cemiyetleri de yoktur. Meselâ Türk dilinde ve Türk camiasında dolaşan bir Folklor malzemesi ve ve meselâ bir masalın, bir destanın (Tem) i Rusyada, Almanyada, İskoçyada ve Sicilyada dolaşmaktadır. Bizdeki Köroğlu efsanesi, bizdeki kel oğlan, Tilki ve kurt masalları ve hatta bizdeki Nasrettin hoca lâtifeleri biraz şekil değiştirmiş fakat ayni ruh ve ayni karakteri muhafaza etmiş olarak bir çok milletlerde yaşamaktadır. Görülüyorki Folklor, milî ve coğrafi hududu bile aşmaktadır.

Folklorun hususiyetleri hakkında şu kısa fikri edindikten sonra mevzuumuzun asıl ve mühim kısmına, Folklor bahsında, hemen her zaman karşımıza çıkan bir meseleye temas etmek istedim. Bu mesele [Folklorla edebiyatın münasebeti) meselesidir. Biraz evvel Folklorun edebiyata bir çok malzemeler verdiğini ve bu malzemenin diğer bütün Folklor malzemelerinden daha cazip, daha sarıcı olduğunn syölemiştik. Hakikaten öyle değilmi dir? En iptidaî tarzile de olsa, şöyle bir mangal başında insanı muhayyelinin engin denizlerinde yüzdüren, (zümrütüankaların), (şattat perilerin) , (gülen ayva), (ağlıyan nar) diyarlarının esraengiz köşelerinde gezdiren bir masalı ne büyük bir hazla dinleriz..

Nerede olursak olalım, beşik gıcırtılarile birlikte ruhumuza damla damla dökülen ninnileri , yine ruhlarda aşkın, ıztırabın, neş'e ve saadet ve felâketlerin fırtınalarını koparan, türküleri, destan ve ilâhileri kendinden geçmeden, tüylerimiz diken diken olmadan dinliyebiliriz?.

Folklor malzemelerinde mevcut bir hususisiyet edebiyatın kendisi değildir de nedir ?' Mevzu ne olursa olsun edebiyattan da beklenen bu değilmidir? Fuzuli'nin, Baki'nin, Yahya efendinin bir gazeli, Şeyhinin, Nef'inin Namık Kemalin bir hicviyesi , Anatol frans'ın, Tagor'un, Ahmet Haşim'in bir mensur şiiri, hulâsa edebiyatın şahikalarında dolaşanlardan birinin bir parçası ruhlarda ayni fırtınayı, ayni kıymeti koparmıyo rmu? İşte Folkloruu edebiyatla münasebeti..

Yalnız bu münasebetleri ilmî bakımdan da şöyle bir gözden geçirmeği faydalı buluyoruz. Folklorun edebiyatla münasebet.ni [Pertev Nâilî Boratav) şöyle görmete ve şu iki safhada göstermektedir :

1.— Menşe münasebeti
2.— Tesir münasebeti

Menşe münasebetinden kasdedilen şey şudur: Bir defa bütün edebiyatın menşei Folklorik edebiyattır; yani Folklorun edebiyata vermiş olduğu malzemelerdir. Zira ortada bir millî ruh, bir cemiyet şuuru ve bir kitle hırsı vardır.

Bunları bir denize benzetirsek, fertler bu denizde yüzen ve bu denizin içinde gıdalanan, yavrulayan balıklardır. Balığın iyi bir yüzücülüğü, gayet parlak pulları ve gayet muğaddî yumurtaları varsa bütün bunları denizden almıştır. Eğer fertlerin de edebiyat tarihleri çerçivelerine giren, sevilmiş, ruhlarda tesirler yapmış bır san'at eseri varsa cemiyetteki ateşin, duygu ve heyecanın mahsulüdür.

Bugün bütün dünyanın tanıdığı, hayran olduğu [Epope] ler bu kanaatımızın en güzel misallerini teşkil edecek karakterdedirler. Eğer İran ve Turan harpleri diye uzun bir mücadelenin manevî ezginliği, azameti ve bu harplerin azametini temsil eden harukâlâde kahramanlıklar, İranın milli şuurunda yaşamış olmasaydı belki Firdevsî (Şehname) yi yaratamazdı.

Eğer eski elenlerin ruhunda taşımağa hazır bir kahramanlıklar ve fevkalâdelikler volkanı kaynamasaydı (Homer) in şahaserleri [İlyada] ve [Odise] meydana gelmezdi.

O halde edebiyat çerçevelerine giren san' at eserleri folklorik eserin yani maşerî karekteri taşıyan eserin gitgide ferdî unsurlarını çoğaltarak tekâmülünden ibarettir. Halkın mahsulü eserler daima ferdî mahsullerin, san'at eserlerinin Rüşeynlerini taşımaktaerlar.

Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasım, Ahmet Mithat efendi gibi halkın hissiyatına en çok tercüman olmuş eserleriyle meşhnr muharrirler, mevzularının çoğunu alelâde bir darbımesslden veya bir latifeden mülhem olarak meydana getirmişlerdir. İkinci münasebata yani tesir münasebatına gelince:

Gerek Folklorun edebiyata ve gerekse bilmukabele edebiyatın Folklora yaptıkları karşılıklı tesirler vardır.

Meselâ: Karaca oğlan'ın koşmaları, Yunus' un ilâhileri, Gevherî'nin Âşık Ömer'in, Emrah'ın ve Dadal oğlu'nun şiirleri tesir kudretini, cazibesini ve güzelliğini halkın hayat ve ruhundan yani maşerî vicdnndan aldıkları gibi ayni şairlerin, Emrah'ın ve bilmem nereli bir halk şairinin ferdî mahsulleri de sahiplerini kaybederek halkın dilinde Türküler, halkın ruhunda destanlar ninniler ilâhiler ve maniler şeklinde dolaşmektadırlar. Bir (Kozan oğlu), bir [karadeniz), bir [Konyalım] türküsü, [Eğin havaları] [Toros boz lakları] ile meselâ bir İstanbullu, bir Mersinli bir Çangırılı ananın ninnileri kim bilir vaktiyle hangi fertin eseri idi ?

Folklor edebiyat arasındaki bu tesir ve mukabil tesirlerin sebepleri meydandadır: Bunlar Folklorda mevcut olan sarıcılık, mâşerilik, sira yet kudreti ve hiç bir hudut tanımıyan akıcılık ve işleyicilik unsurlariye, ferdî mahsullerde mevcud lirizmden doğmaktadır.

İşte bir misâl :

Toplanup toplanup gelmen yanıma
Zati yürek yaralıca güzeller
Hakkı severseniz girmen kanıma,
Gam yükümüz kiralıca güzeller..

Bir yanık âşıkım gel hoca sanma
Gönlümüz alçaktır hiç yüce sanma,
Adımı duyup da pek koca sanma
Daha gözüm çıralıca güzeller..

Bu parçayı hem İsparta havalisinde, hem Ankara çevresinde, hem de muhtelif memleketlerden gelmiş olan askerler arasında Mersinde her biri birer çeşit beste ile söylenen türküler halinde bizzat müşahede ettim. Bu acaba kimin eseri, hangi ferdin mahsulüdür de böyle ağızlardan ağızlara dolaşmaktadır? şimdi şu kıt'ayı da okuyalım :

Ne yapayım yeşilim yok; alım yok
Sana lâyık şekerim yok, balım yok
[Ruhsatî] yim mangırım yok, pulum yok
Ararsanız paralıca güzeller ..

Demek bu parça (Ruhsatî) ye ait bir koşmadır. Zamala dilden dile dolaşırken Ruhsatiye ait olduğunu isbat eden kısım kaybolmuş ve halk artık bunu kendi duygularına tercüman bulmuş ve busuretle ferdî mahsul maşerileşmiştir. Daha bunun gibi yüzlerce misaller vermek mümkündür .

Yeni Kitaplar :

Yeni İmlâ Kılavuzu ve Düşünceler

İmlâ Kılavuzu, Türk Dil Kurumu yayını, küçük boy, 228 sayfa Istanbul Cumhuriyet Basımevi. 1941
Fiyatı : 25 kuruş

Kadri SUNGUN
Türkçe Öğretmeni

Bu küçük ve kıymetli eser, İmlâ Lûgati'nin ikinci kısmıdır. İmlâmızı karışıklıktan kurtarmak ve yazıda disiplini temin etmek üzere Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanmıştır. Küçük boyda ve [228] sayfadan ibaret olan bu lûgatte, kelimeler küçük punto ile yazılmış ve yukarıdan aşağı dört sıra halinde dizilmiştir. Otuz bine yakın kelimeyi ihtiva eden bu eserin baştan 44 sayfası Kurumun ön sözüne, İmlâ kurallarına ve ponktuationa hasredilmiştir.

Söz ve yazı, düşünce ve duygularımızın birer aalıbıdır· Kelimeler bu kalıplarla mâna kazanır. Kelimelerin telâffuzu bu şekillerle sıkı ilgilidir. Bu eserin neşri, mânanın kalıbı demek olan kelimeyi ve onun telâffuz şeklini herkesin arzu çerçevesinden kurtarmış oldu. Bu itibarla İmlâ Kılavuzunu hazırlayan Türk Dil Kurumu sayın üyelerine teşekkürü bir borç biliriz.

İmlâ kılavuzunu baştan sonuna kadar tetkik ve mütalâa ettikten sonra bu husustaki düşüncelerimi sıra ile bildiriyorum :

1 — Kılavuzda bazı kelimelerin yazılışı iki şekilde gösterilmişiir. Meselâ : [eskal : ağır şeyler, eskaal; Fıransa, Fransa; fıkara, fukara; gamız, kaamız; garib, batan, gaarib; gasıp: gasseden, gaasıp; musaf, mushaf; hünnakı, hunnağı; laçka, laşka; gani, kaani] kelimeleri gibi..

Bu küçük kılavuzda bu vaziyet, bana, imlâda müsamaha kabûl eden bir hal gibi göründü.

2 — Türkçemizde, kelime sonlarında (c, d,b) gibi yumuşak harfler bulunamayıp bunların serti olan [ç, t, p] bulunacaktı. Okullarımızda okutulmakta olan gramer kitabı bunu bir kural olarak talebeye öğretiimcsini istediği halde bu İmlâ kılavuzunda meselâ: (edib, gurub, hâb, ab aded, bad, yad, yâd, ibad, had) gibi kelimelerde bu kuralın dışında kalınmıştır. Bu böyle olmakla beraber [âdad : sayılar ; âdat : âdetler; sac : demir; saç : baştaki ; güc; kuvvet, güç: müşkil; hac,haç : salip] gibi kelimeler de burada gösterildiği gibi yazılmıştır.

3 — Sesli harf üzerine konulan ve «düzeltme » adı verilen [^] bu işaretin kullanıldığı yerlerden biri de kelime sonlarında bazı [i] lerin üzeridir. Bu işaret, o kelimeyi sıfat yapar ve « mensup » mânasını anlatırdı. Halbuki İmlâ Kılavuzunda (içtimai, siyasi, fedai) gibi bazı kelimeler burada yazıldığı gibi gösterilmiş ve bu işaret kullanılmamıştır.

4 — Eski harflerden [sat] ile yazılan ve çömlek cilâsı anlamına gelen [sır] ile yine eski harflerden [sin] ile yazılıp (sır) ve buna benzer bazı kelimeleri hususî işaretler kabûl edilerek cümledeki anlamları ayırt edilmelidir. Meselâ : (sakın sır verme) sözünü düşünelim : Bu söz ile ilgili başka bir söz söylemezsek hangi sırdan bahsedildiği tereddüdü mucip olur.

Bütün bunlara rağmen bu İmlâ kılavuzunun, daha mükemmeli hazırlanıncaya kadar, ihtiyacımıza şimdilik cevap vereceği şüphesizdir.

Türk Dili ile okuyup yazan bütün vatanaşlarımın kendi arzularına şu veya bu kimsenin keyfine uyarak imlâ yazmamalarını temin için, bu kılavuzdan birer tane edinmelerinin lüzumuna işaret ederim.

[21 ci sahifeden devam]

memleketimiz, Arabistan, Suriye, Mısır ve Avrupa memleketlerinin tarih ve coğrafya bilgilerini toplar.

Rumca ve Lâtinceyi bilen Evliya Çelebi, resmi ve hususî memurluklara Ana dolu, Suriye, Irak, Mısır, İran, Rumeli, Macaristan, Polunya, Olmanya, Hollanda, Danimarka, İsveç ve Suriyeye seyahatler yapmış ve Kırım yolile İstanbula dönerek değerli eserini meydana getirmiştir.

Seydi Ali reisin " Mir'atülmemalik„ i; Evliya Çelebinin uzun seneler süren seyahatinin mahsûlü yanında mevziî kalır. Buna rağmen o da devrinin kıymetli seyahatnamelerindendir.

Bu eser, memleket ve ahaliyi tavsif itibarile doğu eserleri arasında biricik ve üstün değeri olan eşsiz bir belgedir.

Bu itibarla Evliya Çelebi, geniş manâda büyük doğu coğrafyacılarının sonuncusu sayılabilir; bu eseri bir çok Avrupa dillerine ve özel olarak 6 cı cildi de Macarcaya çevrilmiştir.

Netice itibarile diyebiliriz ki, 16 – 17 ci asırlar Osmanlı coğrafyacılığının en verimli devirlerine tekabül eder. Çünkü, 15 ci asrın son yarısını çıkarırsak 16 cı asırdan evvelki devirler, Osmanlı devletinin teşekkül ve taazzuvu için yapılan mücadelelerle geçmiş ve netice olarak, bu devirler yalnız coğrafya için değil, bütün ilim sahaları için de kısır kalmıştır. 17 ci asırdan sonra ise İmperatorluğun her sahasında görülen alçalma, ilimde de kendini gösterdiğinden, coğrafya da bu genel harekete uymak zorunda kalmıştır.

Bu devir coğrafyacılarını mevzii coğrafyalarla topoğrafya ve hartacılık daha ziyade alâkadar etmiştir. Bunların coğrafya ile münasebetleri "arzın etrafında ve üzerinde ne vardır?" bunu incelemek ve tasvir etmektir ki, muasır coğrafya telâkkilerine uygundur. Esasen bu devirde her ülkede coğrafya ancak tasviri bir mahiyette idi . Ve ancak daha sonra modern coğrafya tetkikleri ortaya atılmıştır. Türk coğrafyacıları, İslâm coğrafyacılığına bilhassa Avrupa coğrafyasını ilâve etiş olmakla mühim bir kıymet kazanırlar.

Denilebilirki; Osmanlı imperatorluğunun en güzide ve en kıymetli coğrafyacılarını (piri reis, Seydi Ali reis, Ali oğlu Mustafa Sipahi zade, Mehmet Âşık, Kâtip Çelebi, Ebubekir Behram Evliya Çelebi)yi yetiştiren bu asırlar, devirlerinin coğrafya ihtiyacını gidermek ve yalnız en iyi görüşlü coğrafya telekkilerini yaşatmış olmakla kalmamışlardır.

Bugün bile bu değerli kaynaklardan içen Türk coğrafyacıları onlarda temiz ve samimî bir çalışanın aksini, hararetini bulmaktadır.

On yıl içinde :

Samsun C. H. Partisi ve Halkevi Neşriyatı

1- Parti Neşriyatı

1 - Başlarımızı , Büyüklerimizi , Birbirimizi sevelim :

Samsunda Şems (Güneş) Matbaasında 1933 de basılan bu (13,5x19,5 eb'adında) 20 sayfalık Broşür, halk dilile ve hayli sıcak ve samimî bir uslûbla kaleme alınmıştır.

Broşürün adsız muharriri, yurddaşlara ilk önce, Türk milletinin büyüklüğünden ve tarihdeki yüksek yerinden söz açıyor. Sonra Osmanlı saltanatının kötülükleri, Türkün maddî ve manevî yapısının üstünlüğü belirtiliyor. Türk «bütün insanlara ön ve baş olmak için yaratılmıştır». Türkün geri kalışının sebebleri arasında en önemli biri de: uzun yıllar milletin Güçlü bir başı olmaması ve başa geçenlerin değersizliği olmuştur». Fakat bir gün geldi : «Türk milleti bu başı ve Büyükleri fedakâr evlâdlarının içinde buldu ». Türkün başına Gazi Mustafa Kemal geçti. Gazi Mustafa Kemal öz Türkün kendisi, mliletin canı, ruhu, dili, ifadesi ve millet de Gazi Mustafa Kemalin kalbi, beyni, eli, kolu, kuvveti oldu..

Mustafa Kemalin Büyüklüğünü daha iyi duyabilmek için ondan önce mütareke günlerinde İstanbul sarayının düşmanlar karşısındaki perişan halini düşünmek elverir,

19 Mayıs 1919 da Samsunda karaya ayak basan Mustafa Kemal, milletin başı oldu. Yurt, özlemini yüz yıllardır tatlı bir iştiyak içinde duyduğu kahramanı onda tanımıştı. O neler neler yapmadı. Çünkü kendisi milletin arzularının bir mihrakı olmuştu. O, yurdun saadet ve bayındırlığından özge bir şey istemiyordu. O önde, bütün bir millet peşinde idi.

Türk terbiyesi, «büyüklerini sev, küçüklerini say» Ata sözünü bir baş söz tanır. Onun içindirki biz Büyükîerimize bağlı, küçüklerimize şefkatlıyız.

«... Mustafa Kemalin ve çizdiği izlerde millet işlerini yürütmek vazifesini üzerlerine alan Hükûmet Reislerinin, Fırka Şeflerinin yaptıkları işlerin yapılması tâzım ve mümkün işlerin en doğrusu olduğuna ve onların akıllarına, temiz yüreğine, kuvvetli görüş ve ince sezişlerine inanacak, onları kendi anamız, kendi babamız, çoluk çocuğumuz gibi çok sevdiğimiz, hoşlandığımız, ulu saydığımız şeyler gibi seveceğiz.. Köyde, kasabada, şehirlerde, işde, gücde birbirimizin daima iyliğini düşünerek, daima birbirimizi sevip (Tekimizin) bütün millet için ve bütün (milletin) de bir tekimizin faydası, iyliği için çalışmak vazifesi olduğunu bilerek, inanacak, birbirimizi göz bebeği gibi sevecek, koruyacağız ».

Cümhuriyetin Onuncu yıl dönümü dolayısile neşrolunan bu mini mini kitapçık hemen her kesce bilinen ve fakat toplu bir halde ve tam konuşma dilile sık sık söylenmesi çok faydalı olan düşünceleri taşıyor. Başlarımıza, Büyüklerimize ve birbirimize karşı temiz ve küçük menfaatlardan uzak bir sevgi beslemenin; millî birliği granit bir kaya gibi yarınki nesillere sağlam ve sarsılmaz bir halde ulaştırmanın yüksek bir erdem ve ödev olduğuna da kimsenin gümeni olamaz.

İşte bu 20 sayfanın, bir çok def'a tekrar ve tekrar ederek anlattığı gerçeklik budur: Türk milletinin cihanda kendisine lâyık büyük yeri tamamiyle alabilmsi için ilk önce yurt çenberleri içinde bu millî birliğin tam olması, hiç bir yandan ve hiç bir suretle yurt içinde millî kaynakları ve kudretleri dile dolayıp eğri büğrü düşüncelerle yalan yanlış sözler harcanmaması gerek...

2 - Sekiz senede 4000 kilometre şömendüfer :

Yine Cümhuriyetin Onuncu yıl dönümünde ayni matbaada ve ayni boyda basılan bu broşür de tam 20 sayfadır.

İlk önce yolların önemi, Osmanlı İmperatorluğu devrindeki volsuzluk ileri sürülmüştür, Sonra ilk demir yollarının bizde hasıl dalaverelere yol açtığı kısaca anlatılıyor. İmtiyazların iç yüzlerine şöyle bir temas edilip geçildikten sonrada « sözün kısası : Osmanlı İmperatorluğu zamanında yapılan bu üçbin kilometrelik şömendüfer Türk devletinin istıklâli, şerefi bahasına Türk milletinin son meteliğini de alabilmek emelile bir para dolabı olarak yapılmıştır»deniliyor.

„Şömendâfer yapmak çok zor, çok para, emek isteyen ağır bir iştir ». Cümhuriyet Hükûmeti ve Türk milleti çok azimli ve çalışkan olmıyaydı bu işin güçlüğü karşısında vaz geçerdi. Fakat Türk âcze düşmez, her iyi işi yapar. her zoru yıkar..

Türk devleti „ sekiz senede yaptıkları ile , eski aldıkları şümendûferlerin uzunluğunu 4000 kilometreye çıkardı. Bu 4000 kilometre şömendûferrin kıymeti 396 milyon liradır.

Hükûmet yalnız şûmendûfer yapmak, şümendûferleri satın almakla iktifa etmiyerek bütün demir yol memurlarının da Türk olmasına itina göstermekte.

Eskiden Samsundan Sivasa atla ancak on iki günde varılabilirdi, şimdi on saat yetişiyor.

Cümhuriyet idaresindeki şömendûfer ilerleyişimizi, siyasetimizi kısaca halka anlatmak düşüncesile kaleme alınan bu risale de uslûbunun sadeliği ve telkinkâr kuvvetiyle dikkate değer. Halkı aydınlatmak, halkla serbestçe konuşmak çok faydalı şeydir. Bu suretle vatandaş ve hükûmet el ele, kol kola çalışmanın lezzetile dolar. Ve herkes nesi var, nesi yok bunu duru ve samimî olarak bilir.

3 — Yurddaşlara öğütler: Bu kitabında Matbaası, tab tarihi. harfleri öteki iki risaleden farklı değildir. Yalnız bunun sayfa adedi 32 ye baliğ olmuştur.

Vatandaşlara yaptıkları alım satımda, götürüp getirmede, ekip biçmede kısaca hemen bütün işlerinde muvaffak olmaları için verilen ve sayıları 90 nı bulan bu öğütler gerçekten çok faydalı ve iyi şeylerdir.

Bunlardan bir kaç danesini analım :

3— Kazancından yurdun en çok istifade etmesini kolla, bunu kendine bir vazife bil, bundan zevk al .

4 – Her zaman doğru görün, doğru ol, doğru kal. İş başarmanın tılsımı bundadır.

23—Hiçbir zaman kârı komşunun zararına görme .

40— Rekabet yapmasını bilmek çok mühimdir. Birbirini kemiren törpü haline gelinmemek lâzımdır. Rekabet edeceğim diye zararına iş yapmak akıl kârı değildir. Başkasını batırmağa çalışmak ekseriya insanın kendisini batırır.

62— Kibirli olma. Sana gurur verecek servete güvenme. İkbal seni şımartmasın.

63 — Kazancının bir kısmını da hayır işlerine ayır. Düşkünlere yardım et. Bunu merhamet olarak değil, vazife bilerek yap ve yaptığını söyleme.

64 — Cesur ol. Nefsine itimadın olsun. Fakat her şeyi, en çok sen bildiğini sanma. Yanılabileceğini daima hatırla. Daima en son tedbiri almak için düşünmek lâzım geldiğini unutma.

Mûmkün mertebe duru bir Türkçe ile yurttaşlara hayırlı öğütlerde bulunan bu kitabcık halk için çok faydalı bir özlüktedir. Sadeliği ve samimiyeti içine bir de ticarî ahlakı ve çalışmanın zevkini sığdırarak geniş kitlelere hitab etmek daima sevindirici sonuçlar verecektir.

4 – Onuncu Cümhuriyet Bayramında Köylülere Konferans : Cümhuriyetçiyiz, Milliyetçiyiz, Halkçıyız, Devletçiyiz, lâyikız, İnkilâpçıyız.

Kabı Partinin altı oklu barağıyle süslenmiş olan bu (24 x 16,5 boyunda) 8 sayfalık "köylülere konferans„ Samsunda Ahali matbaasında (1933) de basılmıştır. Arka kapağında Samsun Parti binasının bir fotoğrafı var. Bu konferans Samsunda hazırlanmış değildir. o zamanki fırka kâtibi umumiliği (Parti Genel Sekreterliği) tarafından bayramda köylülere verilmek üzere gönderilen konferansdan çoğaltmadır.

Aslı Ankaradan gelmiş olan bu konferansta Cümhuriyete nasıl eriştiğimize, mücadelelere, müdafai hukuk cemiyetine, kapitülâsyonlara şöyle bir dokunulduktan sonra Cümhuriyet devrinde neler yapıldığı yine kuş bakışile anlatılıyor. Demir yollar, köprüler, şoseler, köy yolları, okullar, okullara gösterilen rağbet, hastahaneler, dispanserler, aşarın kaldırılması, denk bütçe ve düzgün ödeme, bankalar.... Hep bir kaç sözle bahse mevzu olmuştur.

Son söz olarak da kötü peropagandalara kapılmamak öğüdü verilmekte ve şöyle denilmektedir: "İşitceğin fena sözlere karşı daima doğruyu gören temiz aklını kullan».

Türk köylüsüne açık alınla dosdoğru hesap vermek, onlara daima yapılanı duru ve samimî bir ifade ile anlatmak, onları daha çok yükseltmek için millî meseleleri kendilerine açmak Halkçılığın ve Milliyetçiliğin önemli işleri arasındadır. Köylü kendisine böyle kardeşçe ve doğru olarak millî davaların anlatıldığını gördükçe Türk İnkılabını daha candan sevecek, daha gerçek inkılapçı olacakır.

5 — Yerli Mali ye, Yerli malı giy ! Para biriktir: Samsunda Şems (Güneş) matbaasında basılmış (14x20 büyüklüğünde 12 sayfalık bir Broşürdür. Bunun da muharriri, bundan evvelki dört risale gibi belli değildir.

Baş taraflarda millî iktisat ve tasarruf cemiyetinin doğuş ve yürüyüşü hakkında küçük olmakla beraber dikkatli bir şekilde izahat verilmiştir. 12 Kânunuevvel 1929 de doğan bu cemiyet gaye itibarile : A— «halkı israfle mücadeleye ve hesaplı, tutumlu yaşamağa ve yerli malını tanımağa, sevmeğe ve kullanmağa alıştırmağa»;

B — „Yerli mallarımızın mikdarını, sürümünü artırmak, cinslerini dayanıklı, güzel ve her hangi ecnebi mallarından üstün bir dereye getirmeğe" çalışır.

Bunları yapabilmek için başlıca sergi açmağa ve tasarruf haftasına baş vurur.

Broşürde dört yıl içinde, yerli mallar bakımından vücûde gelen ilerleme, yapılan iktisat güzelce belirtilmiştir. Hasseten Şeker fabrikaları üzerinde durulmuş, Cümhuriyet iktisat siyasetinin millî cephesine temas edilmiştir.

Son sayfaarda yurddaşlara öğütler veriliyor : "Türk ipeklisi, Türk yünlüsü, Türk pamuklusu giy„. «Her Türkün bankada bir tasarruf hesabı olmalıdır». Yerli yemişler, yerli mahsuller kullanmalı «üzüm, incir, fındık vesair yemişleri ye ve köylünün malına müşteri ol„..

Görülüyorki Samsun Halk Partisi neşriyatının hemen hepisi vatandaşa kendi yurdunu. kendi büyüklerini, kendi kazançlarını ve kendi mahsullerini sevmesi, koruması için söylenen güzel, samimi sözler, öğütlerden ibarettir. Bu çeşit neşriyatın vatan için büyük ve hayırlı neticeler verebileceğini daima hatırlamak ve bunu devam ettirmek bir vazifedir.

6 - Samsun, 15: Samsun C. H. P. neşriyatının en önemli ve hemen her bakımdan en alâka verici olanı bu kitaptır. Bu kuşe kâğıdlı (ve 17×24 büyüklüğünde) 150 sayfalık eser, Ahmed İhsan Basimevi Ltd. tabedilmiştir. Kabında kırmızı zemin üzerinde beyaz altı ok ve Atatürk'ün Samsun heykeli göze çarpıyor. Cümhuriyetin bu onbeşinci yıl armağanı, gerçekten çok zarif ve çok dikkatli bir emek mahsulüdür. İçinde yurd büyüklerinin fotoğraflarından başka yüzlerce ve yüzlerce fotoğraf vardır ki, bunlar : hep Samsun çevresini ilgilendiren güzellikler , belgelerdir. İnsan bunlara ve bu nefis eseri süsleyen grafiklerle, istatistiklere bakarken ferahlık, neş'e ve güvenç duyuyor. Mesaiyi, fotoğraf, grafik ve istatistik kadar gözle görülür ve zevk alınır hale koyan vasıtalar gayet azdır.

Bu noktalar ön sözde de veciz bir şekilde ifade edilmiştir. : „ Bu kitap istatistikin, ve grafiğin konuştuğu, hayal ve edebiyatın solduğu sayfalarında okuyucuya realitenin ta kendisini sunmaktadır."

„ O bütün Türk yurduna" onbeş yıl içinde ebedî varlıklar ve eşsiz muvaffakiyetler getiren Cümhuriyetin Samsuna armağan ettiklerinin küçük bir plânçosunu yaparak büyük Cümhuriyet destanının tek mısrası olmak şerefini tadıyor' "

Samsun vilâyeti coğrafyasile başlayan resimli malûmat ekonomi durumu ile devam ediyor. Müteakiben „Vilâyet Hususî Muhasebesi" bahse mevzu oluyor. Onu köycülük hareketleri, ziraat, veteriner, orman işleri takip etmekte. Hasseten kültür sayfaları, eserin rakam, fotoğraf ve yazı itbarile en çok dikkate değer bir bölümüdür. Hele „Halkevleri" nin kitapta aldığı yer gerçekten memnuniyet verici bir halde göze çarpıyor. Spor, vilâyet müzesi, kitapsaray, vilâyet matbaası konularından sonra bayındırlık, su işleri, P. T. T. , sağlık işleri iskân gelmektedir. Samsun'a ait son parçaler: Belediye, vakıflar, T. H. Kurumu, Kızılay, ulusal ekonomi ve arttırma kurumlarıdır.

Son sayfalarda Samsun'un kazalarına geçilmiş ve bu arada Bafra, Çarşamca, Havza, Kavak, Lâdik, Terme resim ve yazı ile anlatılmış bulunuyor. Hülâsa Samsun hakkında en güzel, en sağlam ve en kısa bilgiyi, en doğru bir şekilde elde etmek ve Samsun'un gerçek güzellik ve inkılâp hızını görmek isteyenler bu nâdide ve zarif eseri dikkatle gözden geçirmelidirler. Samsun Halk Partisi bu kitabile haklı olarak öğünebilir..

II - Halkevi Neşriyatı

1 - Hitabe : 29 Teşrinievvel Cümhuriyet Bayramı :

Halkevi neşriyatının 1 numaralı bu ilk broşürü 1932 de Samsun Ahali matbaasında basılmıştır. (16—23 boyunda ve 10 sayfadan ibaret) .

Hitabe „Ey köylü vatandaşlar" diye başlıyor. Cümhuriyetin anlamı mahiyeti anlatılmaya gayret edilmiş, tabiatile saltanat devrinin kötülüklerine şiddetle hücum edilmiş ve Atatürk'ün savaştaki kudreti ve Cümhuriyeti kazandırışı belirtilmiştir.

2 - 1923 - 1933 Samsun :

Cümhuriyetimizin yıl dönümü münasebetiyle Samsun Halkevi. Şems matbaası 1934, 52 sayfa [17 - 24 boyunda] Kapağında Atatürk'ün Samsun heykeli ve altı ok var. Baş taraflarda on yaprak kadarını memleket ve Samsun büyüklerinin fotoğrafları kaplamış. Kısa bir ön sözle Halkevi idare heyeti faaliyeti anlatıldıktan sonra Dil, Edebiyat, Tarih şubesi faaliyetine geçilmiştir. Ve sıra ile— o zamanki adlarile — Güzel sanatlar, Temsil, Spor, İçtimaî yardım, Halk dershaneleri ve kurslar, Kütüphane ve neşriyat, Köycülük, Müze ve sergi şubelerinin çalışmaları hakkında izahat verilmiştir. İçinde Halkevi muhtelif komite azalariyle, Halkevinin türlü faaliyetlerini gösterir 33 fotoğraf vardır.

3 - Öz Dile doğru :

1935 de Halkevi Dil, Edebiyat, Tarih kolu neşriyatının ilki olan bu kitapçık (15—22 boyunda ve 36 sayfa) dır. Ahali basımevinde tab edilmiştir. Değeri 10 kuruştur.

A — İçinde : Türk dili tarihçesine kısa bir bakış; B— Türk kadını, C— Tarihte Türk mevzulu üç nuiuk vardır. Bunları Cemal Gültekin Halkevi toplantılarında söylemiştir.

Son sayfalardan ikisi „söylevlerde geçen öz Türkçelerin anlamı" na hasredilmiştir.

4 - (Abdülhak Hâmit) 1851-1937

Yine Semsun Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat şubesi yayınlarındandır. Güneş basımevinde basılmış (19—27 boyunda) 8 sayfalık bir risaleciktir. Bir kaç umumî laftan sonra çok kısaca olarak hayatına sonra eserlerine temas edilmiştir. Hâmit hakkında söylenenler ve yazılanları müteakip ,'Makber" den, „Tayflar geçidi"nden „Eşber" den alınma parçacıklarla gelişi güzel bir kaç manzumesinden buraya geçirilmiş beyitler, kıt'alar gelmektedir. Özel bir önemi olan bir tetkik ve tahlil değildir... Alelâde bir amatör işini aşmayan bir risaleciktir. Ancak orta tahsil çocukları, yahut Hâmidi hiç bilmeyenler azıcık istifade edebilirler.

5 - Konferans, İstiklâl ve İnkılâp :

İlk defa Samsun ve Zile Halkevlerinde söylenmiştir. „Güneş de 1937 de basılan" İstiklâl ve İnkılâp [19—26 boyunda] 32 sayfalık olup 10 kuruş değerindedir.

Tunçoğlu (Cevat Kâzım) burade üç konferansını toplamış :

A — İstiklâl savaşı ; B— Lozan zaferi, Cümhuriyetin ilânı C— C. H. P. ve altı ok, Halkevleri ve gençlik.'.

6 - 15 yıl :

„Ali Ertan'ın" bu 24 sayfalık şiir kitabı 1938 de „Güneş" de basılmış (12X16 boyunda). 19 Mayıs mecmuasının 15 inci Cümhuriyet bayramı sayısına ilâve olarak neşredilmiştir. Benim Türkülerim adlı iki bölümü vardır.

İlk bölümde X ikincide V manzume bulunuyor. Vezin, kafiye gibi şekil hurusiyetleri muntazam olmakla beraber bu manzumeciklerde inkılâbın gerçek ve ateşli ruhunu, kudretini tenef füs ediyoruz diyemiyeceğiz. Gerçi hece veznile ve mümkün mertebe temiz bir Türkçe ile genç bir öğretmen arkadaşın oldukça pürüssüz örnekler vermesi elbette memnuniyet vericidir. Fakat gönül isterki eda, ruh, heyecan hayidelikten, beylik tabirlerden kurtulup bir mermer şadırvandan dökülen su sesi gibi berrak, ahenkli ve sürükleyici olsun!...

7 - Altı Okun dilinden :

Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat, şubesi yayınlarından numarasız olan bu 64 sayfalık (14x20 boyunda) manzum kitabı da „Ali Ertan" vücude getirmiş, 1938 de „Güneş" de tabolunmuştur.

İçinde yine hece veznile bir çok manzumeler bulunan bu eserde şiirin öz kudret kaynağına yaklaşılamamış,. Gerçe bazı parçalar , „15 yıl" dan daha canlı, kuvvetlidir. Lâkin bu kâfi değildir. Mamafi nisbeten matbuat hayatı mahdut olan ve hele şiir ve edebiyat ufku hiç bir zaman istediğimiz seviyeye henüz yükselmemiş bulunan bu çevrede bu türlü eserlerin de bir kıymet olduğunu unutmamak gerek. Ali Ertan hiç olmazsa bir dereceye kadar lisana ve vezne hakimiyeti ve duygularını serbestçe söylemeye çalışması itibarile anılmaya değer

8 - Samsun Halkevi 1932-1939 :

Halkevlerinin yedinci yıl dönümünde Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat şubesi tarafından çıkarılmıştır. „Güneş" de basılmış ve 26 sayfadır. (20×26 boyunda) . İç kapağında Atatürk'ün Samsun heykelinin fotoğrafı var. Dört sayfa tutan bir ön sözle Halkevlerinden, bunların sosyal mahiyetlerinden oldukça muvaffakiyetle bahsedilmiştir. Müteakiben şube faaliyetlerinin yedi yıllık bir muhasebesi yapılmaktadır.

Sıra ile: Dil, Tarih, Edebiyat; Ar, Gösterit, Spor. Sosyal yardım, Halkdershaneleri ve kurslar Kitapsaray, Köycülük, Müze ve sergi şubeleri çalışmaları yazı ve resimlerle belirtilmiştir.

İçinde biri İnönü'nün ve biri Halkevi binasının olmak üzere 16 adet fotoğraf vardır. Bu fotoğlar umumiyetle şube çalışmalarını canlandırıcı ve çekici mahiyetteler.

İlk sayfada, Atatürk'ün, „Partimizin Halkevlerile bütün yurddaşlara kucağını açması vatanda sosyal ve kültürel bir devrim yaptı" cümlesi var. Diğer sayfalarda da İnönü'nün Halkevleri hakkındaki nutuklarından alınma güzel cümleler göze çarpıyor'

Anlaşılan bu broşür 19 Mayıs Mecmuasının Şubat 1939 da basılan cilt 4, sayı 37 den yapılmış bir ayrı basımdan ibarettir. Mezkûr sayı ile bu broşür arasında ancak dış kapaktaki yazı noktasından fark vardır.

9 - köylü Kardeşle konuşmalar :

Halkserisi : 1 — Vedad Ürfi Bengü'nün 5 kuruş değerindeki bu 4 yapraklık konuşması [14×20 boyunda] 1940 yılında Samsun Vilâyet Matbaasında basılmıştır. Köylü kardeş hitabile başlayan bu konuşmada Vedad Ürfi dünya işlerinden biraz dem vuruyor. Son dünya harbi hakkında bazı fikircikler söylüyor. Sapanı sürgüsü kadar işleyen, bu davayı kazanacaktır. Toprak vuruşuyor, şu halde sulh ve sükûn içinde yaşayan bizim gibi milletlerin de her şeyden üstün tutmaları lâzım gelen bir şey vardır ki buda sapanını işletmeği bilmektir. „Eskiden kazanmak için ekerdik, şimdi milletini korumak için biçaceksin" Bu konuşma hayırlı ve gerekli bir konu üstünde olduğu gibi bugün de önemini kaybetmeyen bir mesele ağrunadır da.. Köylüye, bu türlü çok konuşmalar yazıp dağıtmak, her zaman iyi bir arzunun gerçek hale gelişi demek olacaktır.

10 - Canik Beyleri :

Samsun Halkevinin on yıllık neşriyatı içinde hemen en önemlisi değerli arkadaşımız öğretmen Kâzım Dilcimen'in bu 62 sayfalık eseridir. Ahali matbaasında 1940ta basılan [17x24,5 boyunda] bu tetkik : „Canik Beyleri" hakkında Türkçe olarak, şimdiye kadar, yazılanların en ilgi verici olanlarından biri olmakla kalmaz; ayni zamanda tap ve tertibindeki dikkat ve itina ile de dikkatimizi çeker.

Canik Beyleri „Samsun Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat şubesinin (Daha doğrusu komitesinin) 2.III.1940 tarihli kararile 1000 nüsha basılmıştır. Fakat bu, Halkevi neşriyatının kaçıncı numaralısıdır. Belli değil,.. Kısa bir ön sözü müteakip „ Canik neresidir ? " sorusunun cevabı araştırılmaktadır.

„Canik Beylerinden önce uzun bir maziye kısa ve seri bir bakış" sabırlı bir çalışma ile vücude getirilmiş sayfalardır. I. Hacı Emir ve evlâtları II.Tacettin ve evlâtlar,ı III. Altınbaş evlâtları, VI, Taşan oğulları, V. Kavya-Farya... Ayrı Ayrı oldukça selis ve dolgun bir uslûbla ve iyi bir araştırma metodile yazılmış bölümlerdir. Son sayfaları süsleyen resimler ve haritalar bu tetkike ayrı bir güzellik ve kıymet ekleyor. Üzerinde çok durulmamış, haylı orijinal bir mevzu Samsun'lu bir genç öğretmenin kaleminde böyle derli toplu bir şekil almış gören bu muhit genç leri elbette memnun olmuşlardır. Esasen Kâzım Dilcimen, gerek 19 Mayıstaki muntazam neşriyatı ve gerekse Samsun'un dil hususiyetleri ve tarihi hakkındaki mesaisile senelerdenberi sevilmiş bir arkadaştır. Ancak bu eserinde kendisinin de bize sohbetlerimizden biri esnasında tekrarladığı gibi elbette noksanlıkr ve kusurlar

Olaylar içinde

Başvekilin Millete Hitabı :

1 Şubat 1942 pazar günü akşamı, Başvekil Dr. Refik Saydam, Türk milletine mühim bir hitabede bulundular. 1939 harbinin hakikî bir dünya yangını halini aldığını ifade eden Refik Saydam, harp buhranının, yalınız savaşan memleketlerde değil, bütün yer yüzünde tesirleri görüldüğüne temas ettikten sonra yurdumuzun durumuna geçmişlerdir. İkibuçuk yıldanberi hudutlarımızın dışında sürüp gitmekte olan harbin yarattığı sıkıntıları biz de çekiyoruz.» Sıkıntıları azaltmak, ıztırapları hafifletmek için geniş mânasiyle Millî korunma dâvasına büyük önem veriyoruz ve vereceğiz. Ayni zamanda her türlü ihtiyacımızı da Millî İktisatla temine çalışmak azmindeyiz.

Başvekil nutuklarının ortalarına doğru ekim durumumundan önemle bahsederek kışlık ekimin dar şartlara ve mahdut imkânlara rağmen sevinilecek halde olduğunu ve yazlık ekim için de tohumların Toprak Mahsulleri Ofisi veya Ziraat Bankası eliyle tedarik edilerek köylüye dağıtılacağını haber verdiler. Hükûmet, köylüye çok ektirip çok elde etmek ve elde edilene değerli fiatlar vermek kararındadır.

Sözü genç sanayimize intikal eden hatib, ayni duru ve tok sesle hususî sermayelere istinad eden fabrikalarla Devlet elindekiler arasında fark gözetmeden hepsinin Millî Müdafaa ve halk ihtiyacını karşılıyacak surette çalışmak için Devletten her yardımı göreceklerini belirtmiş ve şunları ilâve eylemiştir: „ Hulâsa istihsal işlerinde Hükûmetimiz Millî Korunma dâvasının emrettiği yönde ve yolda bütün kuvvetleri harekete getirmeyi, en ufak imkânları bile gerçekleştirmayi göze almış bulunuyor. Türk Milletinin de bu uğurde ferd ferd ve toptan kendi eline düşeni başarması bizi kat'i muvaffakiyete ulaştıracaktır".

Bundan sonra yiyecek meselemiz konuşma mevzuu oldu: Evvelâ şurasını söyliyeyim ki, Vataımnızda herkesin ihtiyacını, bugünkü dünya şartlarının verdiği imkânlar dairesinde ve muharip, bitaraf bir çok meleketlerdeki nisbetlerden çok fazla olarak karşılıyacak kadar yiyeceğimiz vardır ve ileride de olacaktır". Bu tatminkâr sözlerden de açıkça anlaşılırki: „yarın hiç bir şey kalmıyacakmış gibi toplama ve saklama şeklinde âdeta ruhî bir hastalık manzarası gösteren bir telâş" yersiz ve mânasızdır. Fakat icabında Millî Korunma Kanunu, her hanki bir maddeyi ticaret kasdiyle stok yapanların yakasına yapışacak, onların elindekini alacaktır. „Çünkü memlekette yalnız kazanmak hırsının hüküm sürmesine ne rejimimiz ve ne de bugün mes'uliyet mevkiinde olanlar göz yumamaz."

Başvekil hitabelerinin nihayetlerine doğru „Altın meselesi" nden de söz açtılar: „Bugün altın, dünyanın her tarafında mübadele vasıtası olmaktan çıkarak mal halinde kalmıştır." Hükûmet altın sepekülâsyonunun önüne geçecektir. Sepekülâtörlerin dalaverelerine son verilecek.

Millet, Hükûmetle el birliği ve iş birliği yaptıkça güçlükler yenilecek, Türk Milleti bu dünya yangınından alnının akiyle çıkacaktır.

Beşvekil Dr. Refik Saydamın bu hitabları gerçekten ferah verici, inandırıcı ve yol göstericidir.

Hükûmet başındaki Büyüklerin halkla böyle kardeşçe konuşmaları, milletin de onlara daima güvenişinin bir müeyyidesi olmaktadır.

---

vardır. Eksiksiz olduğunu iddia etmek, müelli - finin de aklından geçmiş değil kanaatındayız. Bu cümleden olarak „ Canik mıntakasının neresi olduğu tesbit edilirken (Canik Tekfuru) ismile anılan Trabzon imparatorluğu hatırlanamamış - tır, Yine böylece (Hacı Emir ve evlâtları) anlatılırken de muharrir, bunların merkezlerinin „Ordu" kasabasında olması gerektiği zannına kapılmıştır. Uysaki Ordu'nun o zamanlarda değil Osmanlıların ancak son zamanlarda ismi geçen bir kasabası olduğu düşünülecek olursa Ordunun o zamanlarda kurulmuş bir halde bulunduğunu kabul etmek, bizim için biraz müş kül olur". Bu gibi ufak tefek eksikler bir tarafa bırakılacak olnrsa Samsun ve çevresi için „Canik Beyleri" nin gerçekten faydalı ve müsmir oldu - ğunda tereddüt edilemez. Ve Halkevlerinin asıl ilk ödevlerinden biri de böyle mahalli tetkikleri ve müdakkikleri korumak ve teşvik etmektir. Ancak bu sayededirki daha iyi ve daha kuvvetli eserlere intizar edilebilir.

Hakkı Baha Parsın ölümü dolayısiyle

Atatürk, Selânikte istibdadı yıkmak heyecaniyle yeni bir dâva başına geçmek için harekete karar verince, ilk toplantı: ozaman askerî rüşdiye edebiyat hocası bulunan „Hakkı Baha" nın evinde yapılmıştı. İnkilâp tarihimizde „mukaddes tabanca" gecesi adını alan bu o devre göre çok kahramanca ve asaletli teşebbüs içinde, Hakkı Bahanın büyük payı vardır.

Türkiyede Kooperatifçilik zihniyetinin gelişmesinde en büyük hızmeti olanlardan biri de o idi: Yalnız „Mektep Kooperatifçiliği", „Kooperatifçilik Proğramı", „Mekteplere mahsus Kooperatifçi defteri„ gibi bu alandaki eserleriyle dağı], ayni zamanda uzun yıllar boyunca süren öğretmenliği müddetince daima bu fikirleri telkin ve tatbik etmek suretile de Türk kooperatifciliği uğrunda çok çok çalışmıştı.

O, koyu denilecek derecede mümtaz ve olgun bir Türkçü idi. Öyle ki altmış seneyi aşan ömründe daima Türkçülük ve Milliyetçilik ateşini kalbinde ebedî bir ışık gibi sezmiş ve kendini bu kutsal ülküye vermişti. Yazılarının, hitabelerinin, derslerinin ekserisini bu aziz düşünceler teşkil ederdi. Gençliğin ahlakî, içtimaî ve millî hüviyetini kusursuz bir hale getirmek uğrunda kafasında, dilinde, gönlünde ve elinde ne varsa esirgemedi... Şiirle, nesirle, ruhiyat tetkikleriyle, tercümelerle... hulâsa her yolda daima tek bir amaca doğru yürüyordu... Hedefe varmak yolunda 'okuma ve okutma"dan daha kıymetli bir araç olmadığına inanmıtşı. Bunun içindir ki: kendisinden başka bütün aile çevresini de öğretmen yapmış veya seçmişti. İlk çıkardığı „Füyuzat" mecmuasiyle ve son neşrettiği „Okul ve Ulus" dergisi hep aynı temiz ve feragat dolu inançtan kaynağını alır. İzmirde bir orta tahsil talebesi iken benim de hocamdı.. Hususiyle kendilerinden asıl istifadem mesaî saatları dışında olmuştur. O hemen bütün edebiyat meraklısı arkadaşlarla saatlarca görüşmekten yorulmıyan, usanmıyan genç bir ihtiyardı. Kendisine hepimiz hürmet ve hayranlıkla bağlı idik. Ölümü, bu sevgili ana yurda faydalı gençler olarak yetişsinler diye okuttuğu benim gibi binlerce talebesinin ve dostlarının kalbini, acı ile, ıztırapla burktu.

Ebedî ayrılışı dolayısiyle onun hakkında yazılanların en güzelini ve en derin hasret hisleriyle yuğrulanını, memleketin Büyük Hatibi ve Hukukçusu Refik İnce yazdı. Cümhuriyet gazetesinin 19 ve 29 ikinci Kânun 1942 tarihli sayılarında „Büyük bir Türk Hakkı Baha Pars" başlıklı bu iki makale, onun hemen her alanda ne yüksek ve faziletli bir şahsiyet olduğnunun belli delilleriyle doludur.

Dergiler üzerinde

ÜLKÜ, Millî Kültür Dergisi

Beş aydanberi yeni bir kalıp ve espri ile daha canlı ve sıcak bir dergi hüviyetini kazanmış bulunan „Ülkü"nün 1 Şubat 1942 tarihli ve yeni seri 9 uncu sayısı da bundan öncekiler gibi güzel ve ilgi vericidir. İlkin B. R. Eyuboğlunun kapaktaki kompozisyonundaki muvaffakiyetini beğendikten sonra „Ülkü"nün bu yeni serisi başında gerçekten samimî bir emekle çalışan Ahmet Kutsi Tecerin „Gerçek Edebiyat" başlıklı „konuşma"-larının, üzerinde önemle durulacak bir mesele olduğunu söylemek isteriz. Muharrir hayatla edebiyat arasındaki münasebeti kısa fakat keskin bir kaç sözle ne güzel belirtmişl. Ayrıca „iyi" ve „kötü"nün ne olduğu üzerinde dikkatle durmuş. Hayatın iyi ile kötünün karışık bir terkibi olduğunu hatırdan çıkarmamak gerek. San'at ve Ülkü, adamoğlunun üzerinde en çok uğraştığı ve fakat sırlarını, hiç bir zaman, tamtamına çözemediği bilmeceler olmaktan kurtulamaz. Ana fikrini, tiyatro veya roman verimlerinde istifçilerin, mal gizliyenlerin „düşkün insan tipinden milletçi ve insancı değerde eserler„ çıkabileceğinden alan bu yazı, bu savaş ve buhran dünyasında halkın zevk ve ahlâk seviyelerini inceltme ve yükseltme yolunda onu kaleme alanın Halkçı ve milletçi düşüncelerini duru ve sağlam bir uslûp içinde çok büyük bir samimiyet ve akıcılıkla aksettiriyor. Zaten biz Ahmet Kutsi Tecerin son yıllardaki her şiirinde, her makalesinde ayni yüksek duyguyu, asaleti ve açık kalpliliği görmiyor muyuz? işte bu da onlarda biri!... Eğer yerimiz müsaid olaydı Ülkudeki her yazıdan ayrı ayrı bahsa çalışacaktık. Makale, tetkik, tahlil, yurd güzelliklerini aksettirme... gibi türlü bakımdan kuvvetli olan bu Millî Kültür dergimiz şiir itibariyle zengindir diyemiyeceğiz! Arada bir dergiyisüsleyen Ahmet Kutsi Tecerin şiirlerinden başkaları ekseriyetle henüz gerçek şiirin soluğıyle ruhlanmış gözükmiyorlar. Ü l k ü şairlerinden bize „öz Ülkü yolunda" daha olgun ve kusursuz meyvalar tattırmalarını isterken arkadaşlarımızın gücenmemelerini de arzuluyoruz.

GÖRÜŞLER, Adana Halkevi:

Bir çok Halkevlerimizin dergileri vardır. Bunlar içinde bazıları gerek teknik imkânlar ve gerekse muharrir kadrolarının zenginliği dolayısiyle daha zarif bir baskıya ve olgun münderecata sahipler. „görüşler" bu dergilerden biri olmakla öğünebilir. Arif Nihat Asya gibi hakikî bir şair ve edebiyat hocasının yayınıbaşın da bulunması ve Adana Türk sözü gibi bir basım evinde tab'i, ona, bu meziyetleri kazandıran araçların başında gelir. Tek nusha halinde çıkan son 1 inci ve 2 inci Kânun 40—41 sayıları sayfalarının büyük bir kısmını 5 Kânunu sani 1922 de kurtulan Adananın yirminci yıldönümüne tahsis etmiş ki bu, çok çok yerinde bir harekettir. Özellikle „Asya" nın 5 Kânunu sani başsözlü nesri, uslûp, dil, samimiyet ve Millî duygu cephesinden imrendiricidir. Bu yazı bir şeyi vaz etmiyor, Fakat telkin ve ilham ediyor. Hem o kadar iddiasız bir şekilde ki hayran kalırsınız... İçinde Adana kurtuluşuna dair epeyce de değerli fotoğraflar bulunan „görüşler"i çıkaran arkadaşlarımızı taktir ve tebrik ederiz.

KONYA, Aylık Kültür Dergisi:

1. Kânun 1941 Tarihlisiyle 38 ıncı sayısını idrâk eden bu dergi, içindekilerinin değeri bakımından, Halkevlerinin birinci şınıf organlarından biridir... Hemen her numarasında ayrı ayrı araştırmalar, yeni yeni buluşlarla canlanmış olmakla beraber onun, gerektiği derecede tanınmayışından, haklı olarak, üzüntü duyulabilir!.. Tahrir heyeti arasında M. Ferit Uğur, Ali Rıza Özkut, M. Mes'ud Koman, Naci Fikret Baştak gibi değerli ve araştırıcı şahsiyetlerin bulunuşu ona ayrı bir kuvvet aşılamıştır. Yalnız elimizdeki 38 inci sayının muhteviyatında bir bağlılık sezilmeyişi bir kusur gibi göze çarpıyor. Meselâ „Refi-i—Kâlâyînin Divani"nin tetkiki Fransanın mağlubiyetinde nüfusun rolü „makalesinin yanında ve bu makale de „Nebat ve su" tercümesinin başında bulunuyor. Her biri ayri ayrı bir kıymet olan yazıların bir araya gelişinde de âhenk ve münasebet aranabilmesi faydasız sayılmaz.

„Konya"nınbu son sayısında ki Ali Rıza Özkutun „Yalancıya öğüt, Yılda oniki ay ve göz yaşlarım isimli şiirleri dikkat ve alâka ile okunabilen manzumelerdir. Bilhassa (Göz yaşlarım) çok samimî, lirik ve ince hislerle işlenmış. Vezin ıttıradına ve şeklin mahdut kalıbına rağmen bu soneyi okurken, şairinin gönlünde uyanan melâl ve merareti duyargibi oluyoruz... (Gözyaşları)nı okuyanların onu birçok kübik müteşairlerin garibelerine tercih etmekte tereddüt etmediklerini hissediyoruz.

[Konya] refikimizden Anadolu Halkevleri dergileri arasındaki bu mümtaz mevkiini devam ettirmek temennisinde bulunurken memnuniyet duygularımızı da eklemekten zevk alıyoruz.

NOTLAR, Aylık Kültür Dergisi:

Üç aydanberi Yozgat Halkevi adına çıkarılan „Notlar"ın 1 Şubat 1942 tarih-3 üncü sayısı da diğer ilk ikisi gibi olgun ve dolgunçadır. Neşriyatının idaresi başında Kenan Akyüz gibi edebiyattan ve san'attan anlıyan bir kıymetin bulunuşuna, hemen her sayısında yazıları bulunan Şinası Onurkan, Fazlı Bilecan, Saib Okay gibi keskin görüşlü yazıcılarının gayretini eklersek bu erken gelişmenin bu derginin hakkı olduğunu teslim ederiz.Yeni sayıdaki Kenan Akyüzün „Millî san'at ve şahsiyet", Şinasi Onurkanın „Tarihte Boğazlar" Cemal Bingölün „Osman Hamdi ve san'atı", Sezai Öneroğlunun „ Yozgatta yüzük oyunu"... Yazılarınını alâka ile, zevkle okuyoruz. Not lara daha tam bir gelişme ve uzun yaşama temennisinde bulunalım.

VARLIK, Milliyetçi ve memleketçi Fikir Mecmuası

206 ıncı sayısı 1 Şubat 1942 tarihini taşıyor. Uzun yıllardanberi aksamadan çıkan bu mecmuanın „ Yeni Türk Şiiri" bakımından ayrı bir özelliği, mümtaziyeti vardır. Son sayıdaki Cahid Sıdkı Tarancının, Ziya Osman Şabanın, Mustafa Seyidin şiirleri, bizde yer yer öz bir şiir ürperişi uyarıyorlar. İçimizde belirsiz bir iştiyak halinde doğan bazı üzüntülerin, çırpınışların söze aksetmiş parıltılarını hatırlatan bu mısralarda zaman zaman kendimizi buluyoruz. Ayrıca Abdülhak Şinasi Hisarın bir kaç sayıdır süren (Boğaziçi mehtabları)da nefis birer nesir incisi halindler. [Varlığ] ın yeni edebiyatımıza epeyi hızmeti olduğunu kabul etmeliyiz.

Refik İncenin kadir bilen ve sıcak uslûbu içinde halka inmekte çok kudretli kaleminin samimiyetiledir ki, Hakkı Baha Pars adını tanımıyanlar da içlerinde, bu büyük vatan, ilim ve ahlâk adamının, bu değerli Türkçü ve Kooperatifçinin hatırası önünde hürmetle eğilmenin millî bir vazife olduğunu duymuşlardır. Mezarında huzur içinde uyusun.

Karahan

ÇINARALTI, Haftalık Fikir, San'at Mecmuası

7 Şubat 1942 tarihli 27 inci sayısile yeni bir kapak komnozisyonu içinde görünmeğe başladı. Ziya Gökalpın Türkçülük fikirlerini kutsal bir bayrak gibi sayfaları arasında dalgalandıran bu Milliyetçi kültür dergisinden daha kuvvetli, daha ilmî ve daha toplu ve canlı bir hareket bekliyoruz. Gerçi Orhan Seyfi Orhunun, Yusuf Ziya Ortacın ve onların etrafında birleşmiş gibi görünen çoğu cesur ve yalınız arada bir biraz eğrilen güzidelerin kıymetlerini inkâr etmek aklımızdan bile geçmez. Ancak Millî şuuru, yaratıcı fikri, Türkçülük proğramını... hulasa her şeyde milliyi arayan bir dergiden—ki O dergi Gökalp gibi bir dev mütefekkirin izinde yürürse ve kuvvetli bir yazıcılar kadrosu da olursa — daha büyük çapta fikir meyvalarını istemek hakkımız değil midir?... Fakat bugünkü durumiyle de „Çınaraltı" seve seve okunacak Millî dergilerimizden biri olmak hüviyetini kazanmıştır. Onu beğenerek tavsiye ediyoruz.

İNKILÂPÇI GENÇLİK

19 Mayıs 1938 tarihinde tesis edilen bu kıymetli gençlik organı 7 Şubat 942 de 56—32 ıncı sayısını neşretmiş bulunuyor. Zaman zaman kapanan ve kapatılan bu dergi, her şeye rağmen, bilhassa eski müessislerinin azim ve gayretiyle daima canlı ve heyecanlı kalmasını bilmiştir. Millî memleket davâları üstünde çırpınan gençlik seslerinin en tok olanlarından biri de bu idi. Yalnız cidden gayyur ve yorulmaz bir arkadaş olan İ. Orhon yeninden askere alınalı beri «Gençlik» de arada bir, birbirini tutmaz bâzı fikirlerin ve eskiden basılmış yazıların yeniden göründüğüne şahit oluyoruz.

Meselâ: Profesör Ali Fuad Başgilin „Muasır devlette gençlik meselesi ve genç neslin ahlâkî terbiyesi" adlı hakikaten çok önemli makalesi ilkönce „Gençliği"n ilk sayısında dördüncü sayfada muharririnin bir fotoğrafiyle birlikte basılmıştı. Bu makaleyi bilâhare birkere daha „Gençlik" sayfalarında görmüştük. Şimdi 56—32 inci sayıda, bir üçüncü defa olarak, aynı yazıyı başmakale halinde görüyoruz. Bu yazı çok mühim olsa bile—ki ehemmiyetini inkâr etmiyoruz—ayni gazete de üç defa basılmamalı idi. Bu türlu hareketler, başkalarının aklına iyi yazı bulunamadığı zahabını ve eski defterlerin karıştırıldığı fikrini getirebilir. Ayrıca „Gençlik" edebî anketinide—bir san'at ümanizmasi için arayışlar—biraz fazla uzatmakla kalmadı, ayni zamanda karışık bir hale de sokmuş oldu. Bunlara zaman zaman biraz fazlaca hafif şiirlerin de neşrini eklersek „Gençlik"i müsamahalarından dolayı çekiştirebiliriz. Ancak senelerdenberi temiz arzularla ve memleketin gerçekten Milliyetçi ve ateşli gneçlerini etrafında toplıyarak va kıt vakıt çok heyecanlı ve tok bir sesle düşünce ve duygularını korumadan, ileri sürmeden çekinmiyen „Gençlik ailesini" taktir etmemekte elde değildir. Bu genç, ateşli ve güzel dergiden adına lâyık bir hararet ve azim bekliyoruz. Bu Arkadaş larımızda bu kudretin lunduğunu düşünmek tatlı bir ümittir, ve ümit güzel şeydir.

YENİ ADAM, Haftalık Fikir Gazetesi

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu çok azimli ve ateşli bir mütefekkirdir. Yıllarca evvel kurduğu "Yeni adamı„da halen o ilk günlerin harareti ve sevgile çıkarır. Son olara 5 Şubat 1942 tarihli 371 nci sayıyı okuduk. Baltacıoğlu, o her zamanki çalak ve keskin görüşiyle memleketimiz için bir akademi kurmanın "nasıl önemli bir ihtiyaç olduğunu ne güzel belirtmiş. S. Nahit Bilganın Recai zade Ekrem hakkındaki bir kaç satırı orijinal hiç bir hususiyet taşımamakla beraber ölümünün XXVIII nci yılında bir muhterem Türk şiir ve edebiyat Üstadını hatırlamak bakımından takdire hak kazanır. Fevzi Selen'in "güzel yazı yazmak" aşlıklı kısa mütaleası yerin dedir ve üzerinde durulmağa değer.

Umumiyetle „Yeni Adam„ denildiği vakıt benim aklıma daima Baltacıoğlu gelir. Onlarca kitabiyle, konferanslariyle, kara gözüyle, mücadelelerile canlı, kanlı ve yorulmaz bir adam... Hayatın bütün kahırların bütün güçlüklerine göğüs gererek seneler ve senelerce bir mecmuayı aksatmadan neşr ve tamim etmek gerçekten büyük şeydir. „Yeni Adam„ ayrıca sık sık sayfalarında bütün güzelliğile aksettirdiği "her şeyde Türke doğru„ şiarı için de sevgi ve hürmete lâyıktır.

SERVETİ FUNUN, Uyanış :

29 İkinci kânun 1942 tarih ve sene 5 numro 237 de daha çok dikkatimizi çeken şiirler oldu : Halit Fahrı Ozansoyun "sesler„ , Ziya Yazganın "son kar„ manzumeleri ile Gavsi Ozansoyun "Eylûl„ ve Cahit Külebinin „sevda" ları birbirinden bambaşka şiir anlayışlarile yazılmış olmakla beraber dördü de oldukça samimî ve sıcak bir şiir soluğuyle temas etmiş gibi.

Memleketimizde çok mecmualar çıkar. Ne yazıkki bunların büyük bir mikdarını kat'iyen kitap satın yerlerinde, bayilerde bulamazsınız.

Eğer Halk Partisi ve Maarif Vekilliği satın almasa galiba kendi başına yaşıyacak nadir dergiler kalacaktır. Bütün kabahatı okuyucuya yüklemiyelim. Biz demek, okuyucunun ihtiyaçlarına, arzularına cevap veremiyoruz; onu ilgilendiremiyoruz. Oysaki asıl önemli dava 'güzel yazı yazmak derecesinde o yazıyı okuttura bilmektedir. Muharrir, Şair, münekkit, romancı... Bunun sırını bulduğu gün, Türk mecmuacılığında yeni bir devir açılacaktır.

RADYO: Başvekâlet Matbuat Umum Müdürlüğünce her ayın on beşinde çıkarılan bu dergi 15 Şubat 1942 de 3 üncü sayısını açık mavi bir kapakla neşr etmiş bulunuyor. İçinde hemen herkesi ve bilhasse radyo meraklısı olanları doyuracak çok güzel resimler, yazılar var. Türk matbuatına üç aydır katılmış bulunan rad yoyu hararetle tebrik eder ve onu çıkaran ların san'at zevklerini memnuniyetle överiz.

„19 Mayıs" a yazı göndereceklere

Dergimiz bu sayıdan itibaren şekil ve iç yapı bakımından yeni bir olgunluğa yönelmek iştiyakındadır. Bu itibarla bize yazı vermek isteyen arkadaşların şu noktaları göz önünde bulundurmalarını ricalarız:

1 — „19 Mayıs"a gönderilecek yazılar - sahibleri tarafından posta pulu yollanıp geri istenmedikçe - iade edilmez.

2 — Yazılar mümkünse daktilo ile, değilse gayet okunaklı bir el yazısiyle olmalıdır.

3 — Her neye aid olursa olsun bir yazının Dergimiz sayfalariyle beş sayfayı aşmaması gerektir.

4 — İmlâ için, imlâ kılâvuzu (imlâ lûgatının ikinci basımı) esas tutulmalıdır ki, uyuşmazlık olmasın.

5 — Mümkün olduğu kadar sade ve samimî bir uslûpla yazmak, her seviyede ki okuyucuyu düşünmekte fayda buluyoruz. Dilimizin bugünkü durumun da en ağır meseleleri ve hatta kendi öz ifadesiyle çözebileceğine kaniiz.

6 — Okuyucuyu ilgilendirmeyen ihtisas etütleri orta seviyeye Türk edebiyatının, Türk inkilâbının, yerine; Türk ekonomi ve ticaretinin hulâsa Millî olan hervarlığın güzelliğini, sevgisini ve esasını anlatacak, duyuracak yazılar tercih edeceğiz.

Dergimizin sayfaları her Türk çocuğunun düşüncelerine, duygularına açıktır. Elverirki yazı gönderilirken yukardaki ricalarımız gözden uzak tutulmasın...

SEÇİMLER

Halkevimiz, son aylardaki yeni faaliyet ve seçim devresile daha canlı bir ocak olmuştur. İki ay önce, Halkevi Reisliğine muhitimizin çok sevdiği Ziraat Bankası Müdürü Atıf Olgaç'ın getirilmesi memnuniyet uyandırmıştı. Bu ay başındanberi devam eden Komite seçimleri de samimî ve hararetli bir hava içinde sona erdi. Yeni seçimin sonucunu aşağıya yazıyoroz :

Halkevi Reisi: Atıf Olgaç

I. Dil ve Edebiyat Komitesi :
Reisi Abdülkadir Karahan; Emin Hekimgil, Kadir Çağıl, Feridun Ankara.

II Güzel Sanatlar Komitesi :
Reisi Kemal Sezen; İlyas Altan, Fikret İnsel, Rahmi Göncü, Kadri Bulgay.

III Temsil Komitesi :
Reisi Lütfi Tekin; Adnan Serter, M. Dobada, M. Adalı, Behiç Atabek.

IV Spor Komitesi :
Reisi Salâhittin Altaylı, Macit Dikmen, Hakkı Gürsoy, Hasan Dikmen, Ahmet Kefeli.

V. Sosyal Yardım Komitesi :
Reisi Nebahat Erker; Abdullah Enis Arın, Dr. İhasn Özgen, Server Ekercin, Yusuf Tekin.

VI. Halk Dersaneleri ve Kurslar Komitesi :
Reisi Saffet İrtenk; Ali Uyak, Adil Erdener, Lâtif Gökgöl, Halil Seven.

VII. Kütüphane ve Yayın KOmitesi:
Reisi Şefik Alışık; Rifat Akar, Avukat Kâmil Sirmen, Rufaî Aktan, Sedat Yücekent :

VIII. köycülükKomitesi :
Reisi Şevket Özelü; Dr. Necmettin, Avukat Ali Âmir, Hazım Gürsu, Ahmet Timar oğlu.

IX. Tarih ve Müze Komitesi :
Reisi Kâzım Dilcimen; İsmail Yaver, Hasan Çekli, Macit Karakurum, Kâni Sarı göllü.

Öğretmenler Aile toplantısı

Yılbaşındanberi Samsun Öğretmenlerinin ayda bir def'aya mahsus olmak üzre Halkevi salonunda ve Halkevinin yardım ve ilgisile tertip etmekte oldukları aile toplantıları çok rağbet görmektedir.

İlki 17 İkincikânun 1942 de yapılan bu toplantıların ikincisi 14 Şubat 1942 Cumartesi günü akşamı tekrar edildi.

Sayın Tümgeneralımız Feyzi Mengüç, kıymetli P. Müfettişlerimiz Muhterem Sivas Mebusu Hikmet Işık ve Erzurum Mebusu Salim Altuğun ve hemen bütün güzidelerle Lise, orta ve ilk tahsil öğretmenlerimizin iştirâk ettiği bu gecelerin samimiyeti ve kaynaştırıcı ruhu övülmeğe değer.

Millî Danslar, Şiirler, Piyangolar, Borsa oyunları ve tatlı sohbetlerle dolu bu gceelerden ayrılırken her seçkinin huzur hislerile dolduğunu biliyoruz. Arkadaşlarımız, üçüncü toplantının Mart başlarına yetiştirilmesi üzerinde çalışmaktadırlar. 19 Mayıs, tertip Heyetini takdir ve bu toplantıların ayni hararet ve neş'e ile devamını temenni eder.

Neşriyat Müdürü : **Abdülkadir Karahan** — İmtiyaz sahibi : **Atif Olgaç**
Samsun, Güneş Matbaasında dizilmiş ve Vilâyet Matbaasında basılmıştır.

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ